

প্রতিধ্বনি

(গীতব শবাই)

শ্রীউমেশচন্দ্র চৌধারী

লেখক আৰু প্ৰকাশক—
শ্ৰীউমেশচন্দ্ৰ চৌধাৰী
উজান বজাৰ,
গুৱাহাটী।

প্ৰথম ভাণ্ডাৰণ
ভাদ, ১৮৬১ শক

বেচ—পকা বন্ধা—১৮ এটকা
কেচা বন্ধা—৫০ বাৰ আনা

অসমীয়া কিতাপ ছপাবৰ
আৰু বুক আদি কৰাবৰ হলে
জি. ছি. পাৰ্টেচাৰাৰী
১৪০এ, কেশৱ সেন ষ্ট্ৰীট,
কলিকতা,—টেল লিখক।

প্ৰিণ্টাৰ—বি. বি. ঘোষ।
ললিত প্ৰেছ
৮১, সিমলা ষ্ট্ৰীট, কলিকতা।

উছৰ্গা ৪

যাব স্নেহ-মন্দাকিনীৰ

অমৃত-লহৰীয়ে

মোৰ অসহায় শৈশৱ

সঞ্জীৱিত কৰি

ৰাখিছিল,

যাব ললিত কণ্ঠ

নানা স্মৰে

নানা তৰঙ্গে

মোৰ কোমল হিয়াত

প্ৰতিধ্বনিত

হৈছিল

সেই পৰমাবাধ্য

মাতৃদেৱী

৩ স্বৰ্ণময়ী চৌধাৰিনীৰ

উদ্দেশ্যে

সন্তানৰ

ভক্তি-পুষ্পাঞ্জলি।

প্ৰতিধ্বনি

অন্তহীন সুৰ-ভাঙ্গ,—

বাকুল স্পন্দন ;

তবদ্বিত সুৰ-সিদ্ধ,—

অমৃত-মস্থন ।

সঙ্গীতৰ স্নিগ্ধ জ্বালা,

সুৰৰ প্ৰদাহ,—

অনাবিল স্নেহে মৃদু

মধুৰ নিদাঘ ।

বিশ্ব ব্যাপি ধৰে বেড়ি

ছন্দৰ লহৰী,

ৰিগি ৰিগি যায় ধ্বনি

ভেদি মৰ্ম্মপুৰী ।

এটি দুটি ক্ষীণ 'বাও

নিবিড় নিশাত—

প্ৰতিধ্বনি উঠে কান্দি

হৃদয়-গুহাত ।

লেখকৰ অন্যান্য বচনা—

- ১। দেৱধ্বনি— প্রায় ৯০টা গহীন ভাৱৰ গীত সংগ্ৰহ কৰি এই পুথি খন ছপাবলৈ দিয়া হৈছে,—অলপতে ওলাব।

মূল্য—কেচা বন্ধা ৥০

পকা „ ৫০

- ২। মন্দাকিনী— প্রায় ১২০টা আদিবসৰ গীত আৰু বিহু গীতৰ ঠাঁচৰ গীত সংগ্ৰহ কৰি ছপাবলৈ দিহা কৰা হৈছে।

মূল্য—কেচা বন্ধা ৫০

পকা „ ১৮

তিনিওখন গীতৰ পুথি একে লগে ললে সিকি ভাগ মূল্য কমাই দিয়া হব।

ইয়াৰ বাদে লেখকৰ কবিতাবিলাকো প্ৰকাশ কৰিবলৈ যুগুত কৰা হৈছে।

নিবেদন

এই পুথিত সংগ্ৰহ কৰা গীতবিলাকৰ বেছি ভাগেই বহুদিন পূৰ্বতে
ৰচনা কৰা হৈছিল, কিছুমানৰ বয়স ২০-২৫ বছৰো হৈছে। গীতবিলাক
ৰচনা কৰা হৈছিল লেখকৰ নিজৰ উল্লাস আৰু তৃপ্তিৰ কাৰণে, দুই চাৰিটা
গীত বিশেষ আৱশ্যকতাৰ বাবেও ৰচা হৈছিল, কিন্তু সেই সময়ত ৰচকে
কেতিয়াও ভবা নাছিল যে তেওঁৰ গীতবিলাক সংগ্ৰহ কৰি পুথিত ছপা
কৰিব লাগিব। বাস্তৱতে এই আওহেলাৰ বাবে ৰচকৰ ভাল বেয়া
আৰু বহুত পুৰণি ৰচনা নানা প্ৰকাৰে ধান-বান হৈ কালক্ৰমে লোপ
পাইছে। সম্প্ৰতি আজি প্ৰায় দহ বাৰ বছৰৰ পৰাহে, লেখকৰ
বন্ধু কেইজনমানে বৰকৈ আপত্তি কৰাত,—বিশেষকৈ আলোচনী-
বিলাকত মাজে সময়ে প্ৰকাশ হোৱা কিছুমান গীতৰ বাবে সদাশয় সজীতা-
মুৰাগী বাইজৰ আগ্ৰহ হোৱা গতিকে গীতৰ পুথি এখন ছপাবলৈ সঙ্কল্প
কৰা হৈছিল, আৰু বন্ধুসকলকো সেইদৰে প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া হৈছিল।
তদনুসাৰে দুজন মান বন্ধুৱে লেখকৰ গীতৰ পুথি “প্ৰতিধ্বনি” অলপতে
ওলাব বুলি প্ৰায় বাৰ বছৰৰ পূৰ্বেই আগ জাননীও প্ৰকাশ কৰিছিল
(অৱশ্যে “প্ৰতিধ্বনি” নামটো তাৰ আগতে ধোৱা নাম); কিন্তু ঘৰুৱা
ৰাজহুৱা আৰু উপহাৰ নানা ধৰণৰ আহকালত সেই প্ৰতিশ্ৰুতি ৰক্ষা
কৰা লেখকৰ পক্ষে কষ্টসাধ্য হৈছিল। ইতিমধ্যে লেখকে ৰচনা কৰা আৰু
কিছুমান গীত পুথিত ঠাই দিব লগা হোৱাত পুথিখন সজোৱাতো
বেমেজালি ঘটিল।

এতিয়া প্ৰায় তিনিশ মান গীত ছপাবলৈ যুগুত কৰি দেখা গল যে
একেখন পুথিত এটাইবিলাকক ঠাই দিয়াতকৈ ভাগে ভাগে তিনিখন

বেলেগ পুথি প্ৰকাশ কৰাই শ্ৰেয়। তদনুসাৰে প্ৰথম পুথি “প্ৰতিধ্বনি” বাইজৰ আগলৈ উলিওৱা হ’ল। ইয়াত কোমল বয়সীয়া শোনাহঁতৰ আৰু শিক্ষাৰ্থী বা ডেকাসকলৰ উপযোগী গীতবিলাক সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। বৰ্ত্তমানে সঙ্গীত চৰ্চা বৃদ্ধি হোৱাৰ লগে লগে কোমলমতি শিশু আৰু তৰুণসকলৰ উদ্দেশ্যে সুকীয়াকৈ সংগ্ৰহ কৰা গীতৰ পুথি এখন আমাৰ বিশেষ আৱশ্যক হৈ পৰিছে। তেওঁলোকে এই বচনাবিলাকৰ পৰা কিবা প্ৰেৰণা পালেই বচকৰ পৰিশ্ৰম সাৰ্থক হব।

লিখকৰ বাকী দুখন গীতৰ পুথিত যথাক্ৰমে গহীন ভাৱৰ বচনা আৰু আদি বসৰ বচনাবিলাক সজোৱা হৈছে।

প্ৰতিধ্বনিত প্ৰকাশ হোৱা কেতবিলাক গীত আগেয়ে কোনো কোনো আলোচনীত প্ৰকাশ হৈছিল; এতিয়া তাৰে দুই এটি গীতৰ ঠায়ে ঠায়ে অলপ লবচৰ হৈছে। হয়তো নকল কৰি আলোচনীলৈ পঠাওঁতে কিবা ভুল হৈছিল, নাইবা স্বৰ তাল স্বৰণা কৰিবলৈ পাচত আৱশ্যক যতে শুধৰাই দিয়া হৈছে।

গীতবিলাকৰ প্ৰত্যেকটিকে নিজা স্বৰত বচনা কৰা হৈছে। বেছি ভাগৰ স্বৰ মিশ্ৰিত;—পুথিৰ শেষ ছোৱাত থকা জাতীয় গীতৰ বহুতো “কোৰাচ” স্বৰৰ গীত আৰু পাশ্চাত্য ঠাচত স্বৰ লগাই গাব পৰা গীত। কেইজনমান বন্ধুৱে গীতবিলাকৰ স্বৰলিপিও বচনা কৰি পুথিৰ লগতে প্ৰকাশ কৰিবলৈ উপদেশ দিছিল, কিন্তু স্বৰলিপি দিয়া কিমান কষ্ট-সাধ্য আৰু ব্যয়-সাপেক্ষ তাক বুজা জনে ভালকৈ জানে।

স্বৰবিলাকৰ প্ৰকৃত নাম দিবলৈও সম্ভৱ নহয়, যিহেতু বহু ভাগ মিশ্ৰস্বৰ, আৰু প্ৰকৃত নামাকৰণ কৰিবলৈ লেখকৰ সঙ্গীতৰ জ্ঞানে মুকুলায়।

এতেকে বৰ্ত্তমানলৈ সেই সকলো আশা পৰিত্যাগ কৰি বচনাবিলাক

কবিতাৰ আকাৰে উলিওৱা হল। কিন্তু প্ৰত্যেকটি গীতৰ সুকীয়া সুৰ আছে। ইয়াৰ কেইবাটিও গীত সভা সমিতি বা উৎসৱাদিত গোৱা হৈছে। দুই চাৰিটা গীত গ্ৰামোফনৰ বাবে ৰেকৰ্ড কৰাও হৈছে। আন আন গীতবিলাকৰো সুৰ কোনোবাই জানিবলৈ ইচ্ছা কৰিলে ৰচকৰ পৰা পাব পাৰিব; অথবা গায়কে নিজ কচি মতে কোনো সঙ্গত সুৰ দি গাব পাৰিব।

গায়কসকলৰ আগ্ৰহ হলে এই পৃথিৱী গীতবিলাক—বিশেষকৈ জাতীয় গীতবিলাকৰ কিছুমান বাছি ভবিষ্যতে স্বৰলিপি প্ৰকাশ কৰাৰ আশা থাকিল। সঙ্গীতত অনভিজ্ঞতাৰ কাৰণে সুৰ লগাই গাব নোৱাৰা সদাশয় সাহিত্যিকসকলে ইয়াক কবিতাৰ পৃথি স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিলেও লেখক কৃতার্থ হব।

বহুতো গীতৰ লগত মোৰ তাহানি কালৰ কোমল বয়সীয়া বন্ধুসকলৰ সহায়ত্ব আৰু স্নেহ-আগ্ৰহৰ স্মৃতি জড়িত হৈ আছে। কিছুমান জাতীয়-সঙ্গীত ৰচনাত মোৰ লগৰীয়া সাহিত্যানুৰাগী সঙ্গীত প্ৰিয় কেইজনমান বন্ধুৰ পৰা আশাতীত উদগনি পাইছিলো;—তাৰ ভিতৰত মোৰ পুৰণি বন্ধু মোঃ মহিবুদ্দিন আহমদ, চেনেহৰ মিতা শ্ৰীযুত মহেন্দ্ৰ ফুকন, বাল্য-সঙ্গী শ্ৰীযুত দৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰ, সহপাঠী শ্ৰীযুত আনন্দ বৰদলৈ আৰু সুগায়ক শ্ৰীযুত প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰভৃতি বন্ধুসকলৰ নাম সন্মতভাৱে স্মৰিছো। গীতবিলাক পৃথিৱীৰ কাৰণে গোটাওঁতে সহায় কৰাৰ বাবে মোৰ মৰমৰ ডেকা বন্ধু শ্ৰীমান পূৰ্ণচন্দ্ৰ ডবালী, শ্ৰীমান কান্ধুৰাম দাস, শ্ৰীমান ধানেশ্বৰ বৰুৱা, আৰু শ্ৰীমান অতুলচন্দ্ৰ হাজৰীকা আদিৰ ওচৰত মই কৃতজ্ঞ।

এই পৃথি ছপাওঁতে কলিকতাৰ শ্ৰীমান গগনচন্দ্ৰ পাটোৱাৰী আৰু শিৱসাগৰৰ শ্ৰীমান ককণাকান্ত গগৈদেৱে যি সাহায্য কৰিছে তাৰ কাৰণে তেওঁলোকৰ ওচৰতো মই বিশেষ ভাৱে ঋণী।

অৱশেষত যি সকল ছাত্ৰ বন্ধু আৰু কুমলীয়া গায়কে লিখকৰ ৰচনাৰ প্ৰতি বিশেষ আগ্ৰহ দেখুৱাই নানা উপলক্ষে এই গীতবিলাক গাই ৰাইজৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰি আছে তেওঁলোকৰো শলাগ ললো।

এতিয়া গীতবিলাক এই পুথিত গোট খুৱাই দিয়াৰ পৰা যদি সেই গায়ক-বৰ্গৰ আৰু কিবা সুবিধা হয় তেন্তে মোৰ এই উদ্দেশ্য সফল হ'ব। ইতি

১লা ভাদ,

১৮৬১ শক

}

ৰাইজৰ বিচাৰাধীন—

শ্ৰীভূমেশ চৌধাৰী

সূচীপত্ৰ

(বৰ্ণমালা অনুসাৰে গীতৰ ক্ৰম পৰিশিষ্টত দেখুৱা হৈছে)

গীতৰ আদি শাৰী	ৰচনাৰ কাল	পৃষ্ঠা
চেনেহী মোৰ মাতৃভাষা—	কাতি, ১৮৪৪	১

উজ্জ্বল তৰঙ্গ

আহি পালে ৰঙৰ সখি—	চ'ত, ১৮৫২	২
মুকুট পিন্ধি শূক্য কৌৱৰ—	শাওণ, ১৮৫৮	৩
সবাহ খাই ঘূৰিলা পখিলা বাই—	আষাঢ়, ১৮৫৮	৪
ভৰি নাই মূৰ নাই, নাই নিওতা—	বহাগ, ১৮৫৮	৫
জুপ জুপ বৰষুণ পৰে কি পৰে—	আহাৰ, ১৮৫২	৬
শূক্য দেউ বঙামুৱা—	ফাগুন, ১৮৫৫	৭
সৰগৰ জোনাবাই—	আহিন, ১৮৫৮	৮
আকাশতে মাৰে উকি—	বহাগ, ১৮৫৮	৯
আহ পখি আহ—	আহিন, ১৮৫৯	১০
ধাননিতৈ নাচন মাৰি—	পুহ, ১৮৪০	১১
ভৰলু উতলা হ'ল—	শাওণ, ১৮৫৩	১২
বহাগী বলীয়া বতাহ মতলীয়া—	বহাগ, ১৮৫০	১৩
অলক লাগে লুইতৰে পাৰ—	বহাগ, ১৮৩৮	১৪
পলাশ বনত লাগিল উছৰ—	ফাগুন, ১৮৫১	১৫
শুন শুন আহে কোন—	আহাৰ, ১৮৫৩	১৬

গীতৰ আদি শাৰী	ৰচনাৰ কাল	পৃষ্ঠা
টো আহে নাচি নাচি—	আহাৰ, ১৮৫৩	১৭
হলি কি ভই উটম্বা, মলয় পুতলি !—	জ্যেষ্ঠ, ১৮৫২	১৮
সবগৰে জিকি মিকি, অ' সোণভৰা !—	মাঘ, ১৮৫৩	১৯
পছলিতে আজি পুৱা কোনে মাতে—	মাঘ, ১৮৫২	২০
আমাৰ, হাঁহি ধেমালি—	জ্যেষ্ঠ, ১৮৫৩	২১
সাজি কাঁচি আজি লুইত ডাঙৰীয়া—	শাওণ, ১৮৫২	২২
বদ কাঁচলী জিলিমিলি—	চ'ত, ১৮৪৮	২৩
বমক জমক নানা বৰণ—	চ'ত, ১৮৫৫	২৪
হাবিতেনো কান্দিছিলি—	বহাগ, ১৮৫৫	২৫
পৰ্বতীয়া হাবি লৰে চৰে—	পুহ, ১৮৫৩	২৬
কপিলী আই ভৰিলি—	আহাৰ, ১৮৫৬	২৭
দে বৰষুণ দে—	শাওণ, ১৮৫৬	২৮
মাঠে লতাৰ মধু বনত—	পুহ, ১৮৫৮	২৯
ওলাই আহা লগৰী—	ফাগুন, ১৮৩৭	৩০
ভুমুকি মাৰিলেহি—	চ'ত, ১৮৩৬	৩১
সখাৰ সতে বহে সখী—	বহাগ, ১৮৪১	৩২
ওপৰে মেঘাশ্বৰ—	চ'ত, ১৮৫৫	৩৩
কাৰ পূজালৈ খপিছিলি—	পুহ, ১৮৫৮	৩৪
স্বক্ৰ দিনকৰে ভাগৰি পৰিলে—	আঘোন, ১৮৫৫	৩৫
কুল কুল কৰি শীতল জুৰি—	শাওণ, ১৮৫৮	৩৬
বৰাগী গীত গা টোকাৰি লৈ—	আঘোন, ১৮৫৮	৩৭
দিখো নৈৰ পাৰতে জৰি গছৰ ডালতে—	আহিন, ১৮৫৮	৩৮
স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰী, অ' লখাইতৰা—	বহাগ, ১৮৫৩	৩৯
বনৰীয়া মাঠেলতা—	চ'ত, ১৮৫৪	৪০

গীতব, আদি শাৰী	বচনাৰ কাল	পৃষ্ঠা
শেৰালী ফুলৰ কবণি লৈ—	আহিন, ১৮৫৩	৪১
আজিও বাজেনে সেইটি তুৰ—	বহাগ, ১৮৩৬	৪২

সেৱা তৰঙ্গ

যোৰে গোঁসাই ঘৰত—	বহাগ, ১৮৩৮	৪৩
কৰ পৰা যে মাতটি দিছা—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৩৭	৪৪
মুকুৰো তোমাক খেদি—	কাতি, ১৮৪৫	৪৫
উজলি উদয় গিৰি—	মাঘ, ১৮৩৯	৪৬
লোহিত্য পুত সলিল—	বহাগ, ১৮৫৫	৪৭
শিৰত আদৰি লও বাতুল চৰণ—	ভাদ, ১৮৪৫	৪৮
অন্তৰতে আসন পাৰি থৈছো—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৩৬	৪৯
তোমাৰ মুক্তি গঢ়ি থৈছো—	আহাৰ, ১৮৪২	৫০
দেখা যে মই পালো তোমাক—	শাওণ, ১৮৫১	৫১
বতৰে গোমাণ্ডমি ডাৱৰে জুমাৰুমি—	শাওণ, ১৮৪৯	৫২
দেৱাক্ষী লুইতৰ ভোগালী ভৈয়ামৰ—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৫৫	৫৩
সিংহ মুকলি হল—	পুহ, ১৮৫৭	৫৪
আমি উঠন ডেকা—	আহিন, ১৮৫৯	৫৫
নাই শুনা মই তোমাৰ বাণী—	পুহ, ১৮৫৮	৫৬
সুনীল অনন্ত নীৰ—	আহিন, ১৮৪২	৫৭
বিঘ্নি আমাৰ খোজে খোজে—	আহিন, ১৮৪৭	৫৮
জীয়াই বৰ লাগে যদি—	আষাঢ়, ১৮৫৭	৫৯
মাৰিবি বঠা মাৰিবি ডাঁৰ—	আহাৰ, ১৮৩৯	৬০
বৰৰ সময় নাই—	আহিন, ১৮৫৫	৬১
পুৰুষ সিংহ ন যোৱান—	পুহ, ১৮৫৮	৬২
খোজে পতি দোপে দোপে—	আহিন, ১৮৫৮	৬৩

গীতৰ আদি শাৰী	ৰচনাৰ কাল	পৃষ্ঠা
জাতীয় তৰঙ্গ		
মাতৃ সেৱাৰ ব্ৰতাকাৰী—	আঘোন, ১৮৪৮	৬৪
গগন জিনি উঠে প্ৰভুৰ—	ফাগুন, ১৮৩৯	৬৫
ভয়ভীতি কাক বোলে—	আহিন, ১৮৫৮	৬৬
জনম ভূমিৰ চৰণ তলত—	চ'ত, ১৮৩৫	৬৭
আপোন কৰ্তব্য ধৰি—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৪২	৬৮
ঘাটত বহি হাত সাৱতি—	ভাদ, ১৮৫১	৬৯
শুভক্ষণে—আজি শুভ সন্মিলনে—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৪১	৭০
আগবাঢ়ি ভাই বলা সবে—	মাঘ, ১৮৪৬	৭১
লগ্ন উকলি যায়—	আহিন, ১৮৫৯	৭২
শান্তিৰে আই হাঁহি থক—	ভাদ, ১৮৪৭	৭৩
মাৰ যোৱা নাই এতিয়াও—	ফাগুন, ১৮৩৯	৭৪
মিলিছোঁ হৰষে নবীন গৰবে—	আহিন, ১৮৪২	৭৫
কাহানিখন—আই কাহানিখন ?—	আঘোন, ১৮৫৪	৭৬
জনম ভূমি মাতৃ ভূমি—	আহিন, ১৮৫৭	৭৭
আই তোৰ মন্দিৰ-হুৱাৰত—	আহাৰ, ১৮৪০	৭৮
চিৰযুগে হাঁহি-মুখে থাক আই স্মৃথে—	চ'ত, ১৮৫৪	৮০
জননী জনম ভূমিৰ ভক্ত—	কাতি, ১৮৪১	৮০
গীতি গন্ধ স্নেহে ভৰা—	চ'ত, ১৮৩৯	৮১
বাজিছে তোমাৰ অতীত লীলাৰ—	জ্যৈষ্ঠ, ১৮৩৬	৮২
অসমা নিকপমা জননী—	বহাগ, ১৮৪২	৮৩
ঋণ তই কাহানি কৰিবি শোধ—	আঘোন, ১৮৫৪	৮৪
তোৰ চেনেহৰ স্মৃতি ঋণ—	আঘোন, ১৮৫৭	৮৫

গীতব আদি শাবী	বচনাৰ কাল	পৃষ্ঠা
গৌৰৱ বাহিনী পূৰ্ণ্য প্ৰবাহিনী—	শাওণ, ১৮৪৪	৮৬
তুমি যে মোৰ মহাতীৰ্থ—	ভাদ, ১৮৪৮	৮৭
পৰশি তোমাৰ কমল পাৰ—	আহিন, ১৮৪৮	৮৮
লুইত আমাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ—	আহাৰ ১৮৫২	৮৯
গহীন গিৰি উপত্যকাৰ—	চত, ১৮৩২	৯০
আগত আজি তব অতিথি অভিনৱ—	ভাদ, ১৮৪৮	৯১
হৰ্ষে উৰ্দ্ধে উৰ নিছান—	আঘোন, ১৮৫৭	৯২

উপহাৰ

৩

লৈ

ভাৰিখ..... }
শক..... }

উপহাৰ দিয়া হল

ইতি—

৩

প্রতিধ্বনি

চেনেহী মোৰ মাতৃভাষা !

তুমি যে মোৰ বুকৰ বাণী,
তুমি যে মোৰ লীলাময়ী,
তুমি মোহ স্বপ্ন বাণী ।

বিলালা মোক ইমান বেথা,
শিকালা মোক ইমান কথা ;—

উল্লাসে উপচি পৰে
কি আনন্দ আকুলতা !

—নধৰে মোৰ হৃদয়ত,
জৰি পৰে চকুৰ পানী ।

তুমি যে মোৰ দীপ্তি-হীনা
অযত্ন-মলিনা দীনা ;—

কিহেৰে আই পূজোঁ, মোৰ

—সম্বল মাথোঁ। জীৰ্ণ বীণা

তুমি যে মোৰ স্নেহময়ী
প্ৰেমপূত মন্দাকিনী !

প্ৰতিধ্বনি

(২)

আহি পালে বঙৰ সন্ধি

—চতৰ কটকী ;

তেজেৰে জাননী লেখি

গছে গছে দিলে আঁৰি

বমক-জমকী ।

দিশে দিশে লাখৰ বাখৰ

বহন চৰাই কি,—

সোণোৱালী চেলং উৰি

ওলাল কইনা বাঙালী

বিহুৰ বহাগী—

পাতে পাতে বিৰিখৰে মেলে নতুন খোৰ

বনে বনে জকেমকায় নাহৰ চম্পা ফুল—

গোকতে বিভোল !

ডালে ডালে জেঁকাৰ দিলে

আকুল বিহগী—

কি চেনেহৰ বাতৰি কৈ

—ফেঁহু কুলি পাটমাদৈ

—বনৰ স্মৰাগী !

—

(৩)

মুকুট পিন্ধি   সূৰ্য্য-কোঁৱৰ
 'ওলাল অকল সবে,
 পূৰ্বাকাশৰ   পৰ্দা পটত
 বঙা পোহৰ পৰে—
 তোমাক দেখি   জিকি মিকি
 বিলৰ পানী লৰে—
 চকু মেলে   ফুলৰ বাগী,
 চৰায়ে গীত ধৰে ।

তুমি গলে   নহয় খেলা,
 বং কপহৰ   ভাগে মেলা—
 এক্কাৰ ছাটি ধৰে ;—
 কিয় কোঁৱৰ   আমাক এৰি
 মুখ লুকোৱা   সন্ধ্যা বেলি,—
 থাকা দেশান্তৰে ?

সব্বাহ খাই ঘূৰিলা

পখিলা বাই,
গাওঁ-ভূঁই ফুৰিলা
বং দেখুৱাই
পখিলা বাই—

আজি নো কি মন কৰি
মোৰে ফুলনি বাৰী
সোমালি বাই !

বুজিছেঁ। তোমাৰ বুধি—
ফুলে কুলে কথা সুধি
হইছা শূৱা—

উলটি যোৱা ঘূৰি
তোমালৈ, টেঙৰী
ভাগ নাই থোৱা
নোপোৱা ই-ফুলনিত
জিৰণিৰ ঠাই।

(৫)

ভৰি নাই, মুৰ নাই,

নাই নিওতা ;—

শূন্যত ওলমি পৰি

বায়ুৰ আঁচল ধৰি—

মেঘ-দেউতা !

পচোৱাত পাৰি দি

দেহা খুলন্তুৰ—

কেনে নো আয়ম

কৰা ধুবন্ধৰ !

বৰণ মলিয়ন—

ধোঁৱা-মোৱা,

গঢ় নাই পিত নাই,

ফাঁকি দি খোৱা ;

পৰৰ কান্ধত উঠি

ডাবি-দিওঁতা !

(৬)

জুপজুপ   ববম্বুণ

পবে কি পবে ;

আজি বাবিষাব   লোতক ধাবাসাব
জবে কি জবে ।

আষাবী আঁকবী

উতুলি মুতুলি

জুটুলা-জুটুলা চুলি—

বাব ববনীয়া

পালী-পহরীয়া

ডারবে বয় দেশ জুবি,—

আহকাল কবে ;—

একাবে জুমাজুমি কবে,

পানী, সবে কি সবে !

আহাব

১৮৫২ শক }

(৭)

সূৰ্য্য দেউ বঙা মুন্না,

সন্ধিয়াৰ নঙলাতে

আঁৰি মেঘৰ চান্দোৱা—

অস্তাচলৰ পাৰ ঘাটত

বিদায় লয়   বহি পাটত

—সোণ মুকুতা বন্ধোৱা !

*

*

*

*

বিয়লি বেলিৰ   মূৰটি পকা—

অগ্নি বধৰ   চলাই চকা—

ভাগবতে বঙা মঙা

বাগবে বুঢ়া বগুৱা !

— — —

ফাগুন

১৮৫৫ শক

}

(৮)

সৰগৰ জোনা বাই,

অজান দেশৰ   হীৰা-কৌৱৰ
উজাগৰে নিশা বগাই—

মোৰ পিৰালিত   আজি সখা,
হাঁহি মাৰি   দিলা দেখা
অকল সৰে আকাশ বাই—

কিনো মনৰ   কথা পাঠোঁ,
দুপৰ নিশা   দুয়ো মাথোঁ,
(আমি) দুইকো দুয়ো আছে চাই—
কাৰো কতো সঁহাৰি নাই !

(৯)

আকাশতে মাঝে উঁকি

এটি দুটি   তবা থুপি
শূন্যতে আঁবি নীলা বভা

সমাজ পাতি   জোনোরালী
জকে মকায়   কপোরালী
নিজম নিশা তবালিব সভা

নিশা বাণী   নীলাম্ববী
সাজে কাচে   সয়ম্ববী
সেউজী সূন্দবী মনোলোভা !

প্রতিধ্বনি

(১০)

আহ পখি আহ,

মোর ঘবলৈ আহ—;

মাতত জৰে মউ

(তোৰ) ৰূপত চৰে লাহ ।

গছৰ জোপত লুকাই বহি

নাম গান্ন কি, বনৰ পখি—

হাবিত বান্ধি বাঁহ ?

তোৰ সতে মই বান্ধিম সখি,

বেগাই উৰি আহ—

মুকুতাৰ জিঞ্জিৰি লগাই,

ভৰিত দিম নুপূৰ পিন্ধাই

সোণৰ সঁজাত বাঁহ,

মীনাকৰা বাতিত খাবি—,

মোৰে সতে নাম গাবি

পূৰাই হাবিলাষ ।

আহিন

১৮৫২ শক }

(১১)

শ্রাবণিতে নাচন মাৰি

বচকী মলয়া বা,
 নাচি বাগি হালি জালি
 বঙৰ কথা কৈ যা—
 গছৰ আগত জিলি মিলি—
 লুকাভাকু খেলি—
 ফাকু সানি বড়া বেলি
 উকি-মাৰি চা
 বেহাৰতলি উঠে ফুলি—
 সোণালি আঁচল-মেলি,
 গোকতে পথাৰ ভৰি
 আমোল মোলায় ;—
 কেউ পিনে নিমন্ত্ৰণ
 উলহ মালহ মন—
 আনন্দতে গোটেই খন খলক লাগি যা,
 বঙৰ কথা কৈ যা !

ভবলু উতলা হল,

উপচি উঠিল ফেন ফুটকাৰ

চিঞৰি আহিল ঢল ;

উলাহ উথলি আহিল উতলি

হিয়াখনি টল মল

সকলো পবিল তল,

ভবলু উতলা হল ।

বিয়পি পবিল বহল পথাৰ

আগুৰি আহিল পানী

—দশো দিশ যায় ছানি ;

তোৰ,—একণি বুকুৰ বেথা চেনেহতে

জগত নধৰা হল ।

বান্ধ ভাঙি ভাঙি শিল খান্দি খান্দি

পৰ্বত খঁহাই, গুহাই গুহাই

বিং পাৰি অবিৰল

ভবলু উতলা হল ।

(১৩)

বহাগী বলীয়া   বতাহ মতলীয়া
বিহুৱাৰ বাতৰি পাই—
জুম বান্ধি ডাৱৰে   আকাশ খন আৱৰে,
—নিজৰাৰ আজৰি নাই ।

বুঢ়া কৈ লুইতৰ বহল যে পাৰ
তাৰো যে ছেও লাগে গধুৰ যে গাত
তাৰো নো পাৰ ভাগি   ন-সুঁতি নাচি বাগি
বিহুৱাৰ জান দি যায়,—
ভৰলু লচপটী,   চৌৰ কাচন কাচি
ঘুৰি ঘুৰি পাক দি গায় ।

বহাগ,
১৮৫০ শক }

(১৪)

জলক লাগে লুইতৰ পাৰ—

বিহু আহিল সাজি পাৰি

বঙতে দশো দিশ জাতিকাৰ !

সুৱাগী বতাহে গোস্ক ছটিয়াই

বিহুকে আদৰি যায়;

দেশে দেশে বিয়া খাই

(আহে) নামতী কুলি বাই

আমৰ ডালত দিয়ে জোঁকাৰ, খলক লাগে পাৰ,

—জলক লাগে লুইতৰ পাৰ !

উলুৱনিৰ ওৰণি লৈ

বঙৰ কথা কৈ—

পানী তুলি আহে জুৰি

উকলি বজাই ।

জাত জাত নাম গায়

বনৰে চবাই ।

(১৫)

পলাশ-বনভ-

উবিল বঙা

উছরৰ নিছান,—

মেঘে মেঘে   বঙা ফানুচ

আৰিলে কিমান !

কৃষ্ণ-চূড়ার   দৌঘল-শিখা

কাঁকুৰে বোলাই,

কাণ্ডনৰ উপকণ্ঠত

নামতী চৰাই

গছে গছে লগাই দিলে

আদৰণি গান ।

মদাৰ-মইনৰ   আগে আগে

বঙা ঋতুৰ   কি জুই লাগে ?

উগুল-ধুগুল   নাইব-বকুল

বিটপি বিতান

ফুলৰে শেতেলি সজায়,

ফুলৰে শিতান ।

— — —

কাণ্ডন,

১৮৫১ দক }

(১৬)

শুন শুন, আছে কোন !

ভোমবা—গুণ গুণ

সাথে বজায় ;

আমার ফুলনিতে

দোক মোকালিতে

সঁহারি লগাই—

(ফুবে) ফুলত বগাই ;

ফুল কুঁরবীর যুগতি ভাগিল

চকু মেলি চায়—

গুণ গুণ ভোমোবা

বঙবে বতবা

দিলে জনাই

(আজি) বাতি পুরাই !

আহাব,

১৮৫৩ শক }

(১৭)

ঢৌ আহ নাচি নাচি—

জাকে জাকে   লাখে লাখে

বাৰ বৰণৰ কাচন কাচি ।

পাৰে পাৰে কি খেল খেলি—

চুমাচুমি গলাগলি,—

বাৰে বাৰে পৰ ঢলি

কি চেনেহৰ কথা যাচি !

থোকিবাতো,—অ' সৰু ঢৌ,

দেখি লাগে কেনে পুতৌ !

—তোৰে স'তে খেলিম নিতৌ

পানী-জিয়লীত হাঁহি নাচি ।

আহাৰ, }
১৮৫৩ অক

(১৮)

হলি কি তই উটনুৱা,

মলয় পুতলি !

আগলি পাত লাৰি চাৰি

জৰ্ জৰ্ কৈ লব মাৰি

মোকে বিঙার ;—

ফুৰ্ ফুৰ্ কৈ পেলাই জুৰ

বাও দি ফুৰ—

ধাও দি ধৰ—

ভাও দি পলার !

মোৰে গাত গা ঘেলার,

ফুৰ উমলি—

(আজি) তোৰ ভুলনিও হাত বুলনিও

মন মুকলি,—

ডেও দি ফুৰেঁ।

ছেও দি ঘূৰেঁ।

পেলাই মুরলি

(১৯)

সবগৰে জিকিমিকি,—

অ' সোণতৰা !

থোপাথুপি নীলাকাশত মিনাকৰা ।

জোনাবাইক বেড়ি ধৰি

সমাজ পাতি অপেশ্বৰী

লুকালুকি জিকিমিকি

কপৰ বহঘৰা ।

ভৈয়ামতে আমি সখী

তোমাৰ সভা আহোঁ দেখি

আলাসতে শুৱাই আছা

দেৱতাৰ চ'ৰা

পদূলিতে আজি পুৰা

কোনে মাতে,—

মোকে মাতে !

পোহৰে জিকিমিকি !—

বাও দিছেহি ল'নি হাতে,—

ৰঙা হাতে বাওদি মাতে !

নেথাকৌ ঘৰত বৈ

এন্ধাৰত বন্ধ হৈ

ব'দ-বতাহে নাচে হাঁহে

হাবি-পথাৰ বনে-বাটে,

মুকলিত উছৰ পাতে !

কুলু কুলু জুৰি আকুল,

ফুলে ফুল উগুল থুগুল,

বনৰ পখি বাও দি মাতে ;

লুইতৰ বগী স্মৃতি—

চোৱে লগায় জোটাপুটি

কোঢ়াল কৰি ঘাটে ঘাটে ।

-----

(২১)

আমাৰ হাঁহি ধেমালি ;—

কোনে বোলে ইটো নহয়

বং-ধেমালি কৰা সময়,

—ধুন-ধুপালি ?

আমাৰ হিয়া কুমলীয়া

মুখে মুখে সন্তোষীয়া

ছবি সোণালী,

চকু যুৰিত যুগল প্ৰদীপ

জ্যোতিৰ দীপালী !

চিন্তা সৰল,   মন যে তৰল,

নাচি বাগি দেহা সৰল,

হাঁহি খেলি কটাওঁ কেৱল,

—শৰীৰ উত্ৰাল !

বং-ৰূপহৰ স'তে সদায়

পাতোঁ মিতালি ।

জ্যেষ্ঠ,

১৮৫৩ শক }

সাজি কাচি আজি লুইত

ডাঙৰীয়া,

কলৈ ওলালা—

চমক যে লগালা,—

ফেনে-ফুটকাৰে

চাকে নৈয়া !

বৰুণদেৱে মাতিছে,

সবাহ খন পাতিছে ;—

ভালৈ লাগিছে

থৈয়া-নথৈয়া,—

বাৰিষাৰ ডাৱৰে

ঢোলে-ডগৰে,

ভৈয়ামৰ জান-জুৰি

কল্ কল্—আদৰে ;

দিহিঙে-দৈয়াঙে

ভৰলী-মানাহে

ছুকাষে লৈ পালী—

পহৰীয়া !

(২৩)

ৰদ-কাঁচলি জিলি মিলি !

মেঘেৰে মাৰি ভুমুকি

চতৰ শেষত স্বপ্নাৱেশত

দেখা দিলা সখী,

কপৰ জলক পৰিল চোৱাই

বঙতে বঙে চবাই ;—

বঙতে উধাও বাংঢালী বাৱ,—নাচনী ৰচকী ।

বনে বনে পখী পাৰিলে বা',

শিঁয়ৰি উঠিল গা—

ক'ৰ আলহীৰ দিলা বাতৰি, চতৰ কটকী !

চ'ত,

১৮৪৮ শক }

(২৪)

বমক জমক   নানা শব্দ,
আকাশতে ধরে পেখন,
—মেঘে গুরনি— !

সোণ-জিলিকা জলঙাবে
কোন কোঁরবে উকি মাৰে
—বঙা মুখনি !

বিলব পানী   সুরণ-গোলা
চৌরে আনে   বঙা-দোলা
সজ্জাই লারগি :

পোহৰে লুকা ভাকু ;—
পছমীৰ আকুবিকু !
দোলাত চৰি মেলে চকু,
——গুচাই ওৰগি ।

---

(২৫)

হাষিতেনো কান্দিছিলি হৰিণী ধুনীয়া

গছে গছে মাতিছিলি চবাই বনবীয়া—,

সোণ বৰণীয়া—

পৰ্ব্বতের শীতল স্মৃতি

নাচি আছে সুবর ধল

জল কঁরবী বাংলায়

শিলে শিলে উত্তারল,—

মাতিছিলি অময়ার মাতে বিনন্দীয়া

—জুৰি বনবীয়া ।

বহাগ,

১৮৫৫ খ্রু }
ক

(২৬)

পৰ্বতীয়া হাৰি লৰে চৰে—

দখিণী লাহেকৈ   সঁহাৰি দিলে ঐ
—আলফুল মানতী চালি ধৰে !

এলাগী বনফুল   লাজতে তলমূৰ
নেমেলে চকুৰ পতা,—
—কালৈনো মেলিবি   গোকৰ সঁফুৰা
বিলাবি বুকুৰ বেথা !

নিৰলে তল সৰি,   নীৰৱে যাব জহি
—ৰেণু লৈ বতাহে বিনাই ফুৰে,
নাহৰৰ তলে তলে   নিজৰাৰ শিলে শিলে
হুমুনীয়া কাঢ়ি ভাগৰি পৰে !

(২৭)

কপিলী আই ভৰিলি,

উপছি নো পৰিলি !

ধল-পানীৰ কোলা

সজাই নাগৰ দোলা—

পথাৰে সমাৰে   গাওঁ মেৰে-মেৰে

দেশে বিদেশে ঘূৰিলি !

পাৰ ভাঙি স্ত্ৰীতি

লগায় জোটা-পুটি

শিঙা-পেঁপা বজাই   জান-জুৰি জগাই

—বাৰিষা উছৰ কৰিলি !

আহাব

১৮৫৬ শক

}

২৮)

দে স্ববসুণ দে,—

—ডবা-পিটা দে—;

পালী-পহরীয়া লগাই

ঢোলে যুদঙ্গে— ।

কাজলী মেঘ, ঘোলা চকু,

লো বিবিঙে, গধুৰ বুকু :—

দে উবুৰাই দে—

ওদোল-মোদোল সকল ফালে,

কলহ-কানে পানী ঢালে,

লানি পাতি দিনে বাতি

হেঁপাহ পূৰাই দে ;—

ঘৰ-পিৰালি পথৰ তলী

বানে বুৰাই দে— ।

(২৯)

মাটের লতার

মধুসূদন

ফুলের দীপালি—

(আজি) নিশা জোনালী

ভবার সতে

আলাসতে

পাতে মিতালি

(আজি) ধবার তুলালী ;

তিবে বিবায়   থুপিতবা,

তিবে বিবায় ফুল ;

ফুল-কুঁড়বী   উজাগবী

কপতে মহগুল—

(আজি) গুলে-গুলানি

নিশা বাণী   নীলাম্বরী

ফুলে ফুলালী,—

(উবায়) ফুলের ফুলজাবী ।

(৩০)

ওলাই আই! লগৰী—

কাষতে লই ঘাগৰি ;

কণু-জুশু বজাই নুপূৰ

শুনাই বঙৰ বাতৰি ;—

(আজি) ধৰণীৰ নতুন সাজ

দিশে দিশে নৱৰাগ ;

ডাৱৰৰ খাপে খাপে বিৰিঙে কি অনুৰাগ

বিৰিখৰ পাতে পাতে বহন চৰে ৰাঙলী—

ৰমক জমক ফুলে ফুল

গোন্ধতে আমোল মোল

বাংঢালী বহাগী পিন্ধে আজলি আজলি ফুল,

লচ্ পঢ়ী নৈ কথাৰে কৈ মুখৰে নাই আজৰি ।

(৩১)

ভুমুকি মাৰিলে হি—

সোণামূৱা ঋতুৰাজে,
কিনো বঙৰ উলহ মালহ,—

চাৰিফালে সাজে কাঁচে !
ৰমক-জমক সোণৰ সপোন,
নতুন আশা নতুন জীৱন—
নতুন স্বৰৰ উজান উঠে ;—

বনে বনে খলক লাগে ।
ফুলৰ বনত উঠে ফুলি—
ফুল-কুঁৱৰী বহুধৰী—
গোন্ধত বতাহ উগুল খুগুল ;—
চালি ধৰি নাচে বাগে ।

(৩২)

সখাৰ সতে   বহেহে সখি
 কিনো সমাজ পাতি—
 বভা তলিত   সভা থলিত
                          মধু-মিলন বাতি—
 সখিৰ আজি   শুভ লগন,
 গছে পাতে   সলায় বৰণ,
 অগন্ধতে   উধাও পৰন
                          মাৰে শীতল ছাটি— ,
 হিয়াৰ সতে   হিয়া মিলাই
 দিয়া সখিক   শুভ বিদায়
 হক জয়-জয় ;   থক মধুময়—
                          সোণৰ ডোলে গাঁথি ।

(৩৩)

ওপৰে মেঘাস্থৰ,

বভা দি পুবন্দৰ

অলকা-জীয়াবীৰ পাতিছে সয়ম্বৰ—;

উত্তৰ-পৰেবতে উতুলি-মুতুলি

কুবেৰৰ পদূলিত জলকে বিজুলী,

ঢোলে-ডগৰে আহে পয়োভৰে ;

—চমকে বসুন্ধৰী !

নীলা কৈ দূৰণি টিলাটি শূৱনি,

তাতে বোহ ধৰিছে, আজি কোন সূন্দৰী ?

দখিণৰ কোঁৱৰে উৰি যায় উতৰে

ধুমুহা-বিমান চৰি ।

চ'ত,

১৮৫৫ শক, }

কাৰ পূজাটল খপিছিলিহি

নিশা এৰাতি,— বনৰ ফুল !

নিৰাশা লৈ উভতিলি

বুজি আজলী মনৰ ভুল ।

হাবিৰ এদাঁতি,—নিবল নিসঙ্গ ;—

পোহৰ এজাকি, নিফলক ;—

নিশাহ এছাটি, আমোল-মোল,

—ৰূপহ এপাহি বনৰ ফুল !

কেৱে নেচালে আপোন বুলি

কেৱে সাদৰি নললে তুলি ;

সৰগৰ তই ৰূপ-কুঁৱৰী

ভৈয়ামে তোৰ নেপায় মোল ;—

এৰাতি নিশাৰ বন-ফুল ।

সূৰ্য্য দিনকৰে   ভাগৰি পৰিলে

লুইতৰ আঞ্চলত ধৰি,

সন্ধিয়াৰ পদূলিত   মেলানি মাগিলে

ভাটি দেশ বাঙলী কৰি ।

বণিজ গল ভটিয়াই

সোণৰ ডিঙৰা বাই

শুকুলা পাল খন তৰি ;

কাৰে মই কৰোঁ। খেলা

এই সন্ধিয়া বেলা—

যাওঁ মই কোন দিশ ধৰি ?

আখোন

১৮৫৫ শক }

(৩৬)

কুল্ কুল্ করি   শীতল জুৰি
আকুল স্মৰীয়া
আনন্দতে   উধাও হল,—
মুকল-মুৰীয়া ।
বেথাৰে উপচি যায়—
খাল-বাম   ভিন-পৰ
ভেদ-ভাৱ নাই—
চেনেহৰে   অমৃত জৰে
সবগ-পুৰীয়া
হাঁহি বঙৰ   বাতৰি কৈ
সুৰত বলীয়া— ।

---

(৩৭)

বৰাগী, গীত গা টোকাৰি লৈ ।

সুৰৰ হিন্দোলে   পাৰ বাগৰিলে

অমৃতৰ বোৱালি নৈ,—

হে বৰাগী !

বাঢ়নি নিজৰা

ডেও দি আহিলে

গীতৰ ছেৱে ছেৱে বৈ,

মুকলি পথাৰৰ   পাতলী বতাহে

বাও দি ফুৰিলে উতলা হৈ—

পখিলা নাচনী

উঠে দেওধনী

সুৰাঙী মেঠনি লৈ—

হে বৰাগী, সুৰতে সুৰাগী হৈ ।

দিখো নৈৰ পাৰতে,

জৰি গছৰ ডালতে

কপৌ যুৰি সাজিলে ঘৰ ;—

শিলে খুন্দি মাৰিলে

চুৰমাৰ কৰিলে

ধুমুহাত হল অথস্তৰ !

দিখো নৈৰ কানতে

কাৰেং ঘৰ বাস্কিলে

সৰ্গদেউ আছিলে চ'ৰা শুৱাই ;—

হাবি বনে ঢাকিলে

শেলুৱাই ধৰিলে

জহি থঁহি গলগৈ কালকে ধিয়াই !

দিখো নৈৰ দাঁতিতে

গিৰী-গাঁও বহিলে

ধানে ধনে উভৈনদী ;—

ঘৰগিৰী উঠি গল

চিনো নাইকিয়া হল

মানে জানো গল গৈ বধি !

স্বর্গের অপেক্ষা—

অ' লখাই তবা !

ভৈয়ামত জুবালাি বুক,—

পর্বতেরে পবা   পাতি থিয় গবা

নামনিত লুকালি মুখ ।

বৈ যায় নৈ টি   কৈ যায় বতবা

চাকতে পাক দি   কান্দে লখাইতবা

বিনাই কি জনমব দুখ !

আঁচলত কঁহুরাব   ফুল বাছি দিলে

বিবিণাই ঢাকিলে বুক ;

চৌরে তিবে বিবায়   সাতেশবী পিন্ধাই

ন কইনা বরিলে তোক—

লখাইতবা !—চাবকে নোরাবি মুখ !

পারবত খহালি   অমৃতে ভহালি

ঢোলে পেপাই সাজি

নাচি বাগি আজি

ভৈয়ামব ভবালি বুক !—

বনবীমা—

মাটবলতা !

ভৈয়ামতে ফুলিলি,—

বতাহতে হালি জালি

কালৈকেনো মেলিছিলি পাহি ?

মলে মলাই স্নগন্ধতে—

জলে মলাই আনন্দতে—

লয় লাসে আলাসতে ভাহি

কালৈকেনো মাৰিছিলি হাঁহি ?

বদালিতে তিৰে বিবাই

জোনালিতে জিকে মিকাই

কপতে কি ঘূণে ধৰি

নিশান্ততে মুদি নয়ন পাহি,—

যৌৱনতে সৰি হলি বাহি !

—কালৈকেনো মেলিছিলি পাহি ?

(৪১)

শেৱালী ফুলৰ কৰণি টেল

শবতৰ পাচনী আহে

গোন্ধত বাউলী হৈ ;

আদৰি ফুৰে বেণু সিঁচি,

পাচে পাচে যায় মলয়ে বিচি,

জোনাকী-আমোল পাতে

মোৰ পদূলিত বৈ ;

চন্দ্ৰালীৰ আলি-জালি,—

যমুনাৰ ৰূপালি বালি,—

সপোন-পুৰীৰ   ৰাজ-কুঁৱৰীৰ

ৰূপ-কথা কৈ—;

কৰে মোৰ দুৱাৰ মুকলি,

ভাঙে লাজ ভয় শিকলি,

ফুবো বাতুল হৈ

শেৱালীৰ বনে বনে

গন্ধ-মদিৰ অধীৰ মনে

স্বদূৰ শূণ্যে নিবজনে

স্বথৰ বাৰ্তা লৈ !

আহিন,

১৮৫৩ খক

}

(৪২)

আজিও বাজেনে সেইটি স্মৰ—,

আজিও মুনিৰ তপোবন জিনি

উঠেনে আৰাৱ চিৰ মধুৰ ?

আজিও মুনিৰ মানস-কণ্ঠা

—সাধনাৰ ধাৰা ললিতা কাস্তা

স্মৰৰ ভাণ্ড—উল্লাস-কুণ্ড

গীতৰ লহৰে কৰেনে পূৰ ?

আকউ কাহানি স্মৰ-কিন্নৰা

শিখৰে শিখৰে হৈ আত্মহাৰা

চিৰ সাধনাৰ দিব সমাচাৰ—

মহা তপস্তাৰ বাণী নিগূঢ় ?

বহাগ

১৮৩৬ শক

}

(৪৩)

মোরে গোঁসাই ঘরত

কোনে নাম গালে ?

পর্বতত শুনিলেঁ। বিড়ি ;—

মোরে মন্দিরত বস্তু লগালে,

পোহবে যায় দেশ জিনি !

ফুলনিত কোনে সজাই দিলে এনে

মন-লোভা—

শ্রাম-বরণীয়া পাতে বিনন্দীয়া

ফুল-কৌরবর বভা !

কাৰ নিশ্বাসৰ বার লাগি মোৰ

মালতী মুকলি হ'ল ?

আজি দেখোঁ মোৰ ফুলনিৰ গোন্ধে

গোটেই খন আমোল-মোল !

বহাগ

১৮৩৮ লক

}

(৪৪)

কব পৰা যে মাতটি দিছ।

—দেখা হলে নাই,

কোন দূৰণিত লুকাই লুকাই   ললিত গীতটি গাই !

অদভুত এই অজান পুৰী,

নাজানেঁ। তাৰ আঁতি গুৰি,—

কোন পাকে হাতত ধৰি নিছা আগুৱাই ।

তুমি যদি দুখত পেলাই বং চাব খোজা,

—আনন্দে মই শিবত তুলি লম বিপদ বোজা ;—

তোমাৰ প্রসাদ জীৱন-মৰণ

দুঃখ-দৈন্য কৰিম বৰণ

তোমাৰ মাথোঁ। ইচ্ছা পূৰণ হ'ক দয়াময় ।

জ্যেষ্ঠ,

১৮৩৭ শক

}

(৪৫)

নুহুৰেণ' তোমাক খেদি আকতো মিছাই,

(তুমি) নিজে আহি ধৰা দিবা, জগত পিতাই।

আকতো নিদিওঁ লব,

নলগাওঁ ভাগব,

হিয়াৰ দুৱাৰ থৈছো মেলি আহিবা সোমাই।

নোৱাৰাতো যাব এৰি

দিন দুপৰৰ সজাগ বেলি,—

বমক-জমক বিশ্ব-জগত তোমাৰ পোহৰ পাই।

গাই তোমাৰ গুণ গান

—খলক লগাম কাণ,

কাল টোপনি যাব ভাঙি, তুলিম জগাই।

মোৰ গীততে দিবাহি সূৰ

পৰাণ পেলাই জুৰ ;—

(তুমি) নিজৰ জ্যোতিত নিজে ধৰা পৰিবা দুনাই।

কাভি,

১৮৪৫খক

}

(৪৬)

উজলি উদয় গিৰি

মোহৰ কুঁৱলী ঠেলি

ওলাল সোণালী বেলি

অবিছা-এন্ধাৰ নাশি

পুণ্য পৰবৰ দিনা

বজাই মোহিনী বীণা—

আহিলা কমলাসীনা

বিমানত আকাশী—

দিয়া বোধ, দিয়া শক্তি

দিয়া প্ৰীতি নীতি ভক্তি

জ্ঞানৰ অখণ্ড জ্যোতি

অস্তৰত বিকাশি ।

— — —

(89)

মৌহিত্য পূত-সলিল !

গম্ভীৰ নদবাজ,
গিৰিমালা-বঞ্জিত
তীৰ্থ-সুশোভিত-তীৰ
বৰি-কৰ-লক্ষিত-উত্তৰীয়
তৰলিত-কৰুণা-স্বীত হিয়
অমৃত-ক্ষীৰ ধৰ কলুষ বিষ হৰ
শাস্তি-সুশীতল নীড়
প্ৰসাৰি শ্যামাঞ্চল পাদমূলে
প্ৰণত নীলাচল কূলে কূলে
বঙ্গ-তবঙ্গিত প্লাৱিত প্ৰান্তৰ
অৱনত পাদপ-শিৰ ;—
বিৰিঞ্চি-নন্দন ভৃগু-ভয়-খণ্ডন
মুনি-মন-বঞ্জন ধীৰ !

(৪৮)

(আহা) শিৰত আদৰি লওঁ ৰাভুল চৰণ,

(তুমি) সুন্দৰ-সত্য শিৱ সনাতন ;—

হিয়াত উদয় হোৱা জগত-জীৱন

আনন্দময় প্ৰভু দীপ্ত-তপন !

চিন্তা উপচি পৰে, পুলক-চকুলো জৰে,

আনন্দে নধৰে দীন ভৱন ;

ক্ষুদ্ৰ হৃদয় বেঢ়ি বাজে তযু জয়-ভেৰী

জয় জয় জগদীশ জগমোহন

আনন্দময় প্ৰভু দীপ্ত তপন ।

জয়-ধ্বজা উৰিছে আকাশ জিনি

পূণ্য-পোহৰ পৰে জগত জিনি ;

প্ৰশস্তি-গীতে তযু ৰিগিকি ৰিগি

ধ্বনিছে নিবন্তৰ বিশ্ব ভৱন ।

(৪৯)

অস্তবত আসন পাৰি থৈছে গোসানী,
হিয়াত আহি থিতি হোৱা—আই বীণাপাণি ।

নেজানো কিহেৰে পূজোঁ,

মহিমা কিমতে বুজোঁ,—

তোমাৰেহে শুনো সদায় আকাশী-বাণী !

নধৰিবা দায় দোষ,

শুধবাই দিবা মোক,

বাট এৰি অবাট ললে আনিবা টানি ।

—দেখা নাই এনেকুৱা,—

নেজানো বাট আচহুৱা ;

দিব্য তোমাৰ পোহৰকে লওঁ যেন মানি ।

ছেঠ,
১৮৩৬ শক }
৪

(৫০)

তোমাৰ মূৰ্ত্তি গঢ়ি ধৈছে মোৰ মূৰ-শিতানত
তুমি দেখো দেখা দিলা হৃদয়ৰ নিজানত
কি বুলি মই তুতি কৰিম,—
নেজানো কিহেৰে তুমি ?
বঙতে মই ঢলি পৰিম বাতুল চৰণত ।
তোমাৰ সেৱাত দিবা মতি
থাকে যেন অটুত শক্তি—
তোমাত বিনে অন্য গতি
নহয় ই জীৱনত ।

·(৫১

দেখা যে মই পালোঁ। তোমাক

মেঘৰ সবঙাবে,—

পূৰৰ বগী-ডাঁবে ।

কিমান বাক   ভুৱা দিবা

লুকাই আঁৰে আঁৰে—,

তুমি, নৈৰ সিপাৰে— ?

হালধি যে সানি দিলা

গছৰ আগে আগে,—

সেই সোণালী   পোহৰ ছাটি

হিয়াত আহি লাগে,—

কিনো, উগল থুগল লাগে,—

মোক, তোমাকেহে লাগে !

আনন্দেৰে দিলা ভৰাই—

সোণৰ লাহ দিলা চৰাই

পৰ্ব্বতে-পথাৰে !

শাওণ,

১৮৫১ শক

}

বতৰে গোমাগুমি,

ডাৱৰে জুমা-জুমি,

মনতে উমা-উমি

কৰে কি ভাৱনা,

—কেনেবা লাগে— !

মেঘ ফাটে   দুমা দুম,

ধুমুহাই ধুমাধুম

উৰি আহে   গুম্ গুম্

জাকে জাকে,

(আজি), বলীয়া জঁকে ;—

বিজুলীৰ কড়মড়ি—

দাঁতৰে মৰমৰি,

হৰ-হৰ শিল পৰি

সৰগ ভাগে,—

মোক, এয়েহে লাগে !

আকাশৰ ভাঙে ৰোহ,

বতৰৰ কাটে দোষ,

ধৰণীৰো মন-তোষ,—

মুকলি লাগে,—

শাওণ,

}

মোক, এয়েহে লাগে !

দেৱাস্বামী লুইতৰ ভোগালি তৈল্লামৰ

সমনীয়া ডেকা গণ—

চৰণ ছুই কৰিলেঁ। পণ ;—

এৰিলেঁ। ভোগ-বিলাস,

বুকুত বান্ধিলো সাহ,

সাজু হলেঁ। ডেকা জাক

থিৰ কৰি প্ৰাণ মন ,

ললেঁ। সৰে গাত—দেশৰ সেৱাত

প্ৰাণ দিম প্ৰতি জন।

ডেকা হৈ, সোৰোপা পিত,

মতা হৈ লাজুকা চিত !

ভীকৰ কি গুণ,—

মিছা সাজ ধুন

তাৰ কি ভোগ ভূষণ !

শক্তিৰ সাধনা মুক্তি আৰাধনা

কৰেঁ। আমি আজীৱন।

জ্যেষ্ঠ,

১৮৫৫ শক

}

(৫৪)

সিংহ মুকলি হল

পিঁজৰ ভাঙি শিকলি ছিঙি

সিংহ মুকলি হল

—জাগিল ডেকাৰ দল ।

সাজিল সৈন্য অক্ষৌহিণী

বাজিল বিজয় শঙ্খ ধ্বনি

ৰাজ্য উজাৰি

উঠিল গুঁজৰি

তৰুণ-শক্তি-বল ;

মুকলি কৰি সত্যৰ দুৱাৰ

হিন্দোল পাৰে তৰুণ যুবাৰ

নতুন উলাহ-ধল ।

(৫৫)

আমি উঠন ডেকা ;—

পোনে পোনে খোজ লও—

—বাট নিচিনো বেঁকা ;

মূৰ থিয়—ফিন্দাই হিয়া—

কপালত জয়-লেখা ।

বতাহ আমার বাংলালী,

ধবণী নরীন,

আকাশ আমার জলক লগা

বঙতে বঙিন ।

সাঁচত গঢ়া, কপত চৰা,

চকুত উজল-বেথা

(আমি) দিগ্বিজয়ী ডেকা— ।

আহিন,

১৮৫৯ শক }

নাই শুনা মই তোমাৰ বানী,
নাই পোৱা মই তোমাক জানি,—
হাজাৰ বিজাৰ   প্ৰজাৰ তোমাৰ
আল ধৰোঁ। মই তোমাক মানি
নুবুজোঁ। মই বেদ, গীতা—
তন্ত্ৰ-বিধি-সংহিতা—
আছে জগৎ-গুৰু পিতা
মোনী মহা জ্ঞানী—
(মাথোঁ।) তাকে লৈছোঁ মানি।
পূজা-ক্ৰিয়াৰ নিচিনো পথ
জীৱ-সেৱাই মোৰ ত্ৰত
হৰিষ-বিষাদ নাই মনোৰথ
ক্ষুদ্ৰ যে মই প্ৰাণী—
(মাথোঁ।) তাকে লৈছোঁ মানি।

---

(৫৭)

সুনীল অনন্ত নীৰ !

স্বাধীন তুমি, মুক্ত তুমি,
সৌম্য স্থিতির ;

বঙ্গা-মেঘ, প্রলয়-প্রমাদ,
—হর্ষ-বিবাদ, ক্লান্তি-আহলাদ,

স্বচ্ছন্দে সামরি হিয়াত
অতল গভীর ;—

কত গ্রহ চন্দ্র উদে,
নিশা সন্ধ্যাই নয়ন মুদে,

উষা জাগে কণক বাগে
নর ঘন নীলাবুদে,—

হিবগ্নয় হিয়াত দোলে
অনন্ত মিহির ;

ওপরে জলদ-ভেবী.
আরওঁই পাৰে গেৰি,—

অতল জলধি-তলে
স্নিগ্ধ-তিমির বেড়ি,—

গভীর যোগীবর
মোঁন বধির !

আহিন, }
১৮৪২ শক }

(৫৮)

বিল্লি আমাৰ খোজে খোজে,

সঙ্গী মাথোঁ। ধেনু কাঁড় ;

বিপদ বাটত চুপি আছে,

—মৰণ ফুৰে পাচে পাচে,

—কান্ধত দেশৰ গুৰু ভাৰ।

বুকুত আছে অসীম সাহস, শিৰত ভগৱান,

বাহত আছে বিপুল শক্তি, মুঠিত ধেনু বাণ ;—

তাৰেই কৰো শত্ৰু জয়

—অকণো নাই শঙ্কা ভয় ;

বন্ধা কৰোঁ। পাহাৰ আমাৰ, বন্ধা কৰোঁ। জাতিৰ মান।

(৫৯)

জীয়াই ৰৰ লাগে যদি,

লাগে যদি ঠাই—

পাচৰ ফালে   নহয় চালে,
—বুকু ফিন্দাই উঠা ভাই

কেনিও কতো নাই অৱসৰ

সংগ্ৰাম ই যে চিৰ কালৰ

তীব্ৰ বেগে   জীৱ জগতৰ

চলে সৰ্বদায়—

বিচিত্ৰ ই বিৰোধ-খেলা

জাতি যুজৰ হেঁচা-ঠেলা,

বিৰক্ত হৈ দিলে ঢিলা,

—শত্ৰুকক দি লাই—

কোনো কালে   পৰিত্ৰাণৰ

নৰব উপায় ।

প্ৰতিধ্বনি

(৬০)

মাৰিৰি ঝঠা, মাৰিৰি ডাৰ,

ধৰিবি গোৰ খন বলেৰে গাৰ ;—

বাৰিষাৰ সোঁততে দিছোঁ ভেল মেলি

নেজানো ক'তবা উঠিম পাৰ ।

বাঢ়নী পানী কৰে টলবল

নামিছে বলিয়া ধল,—

আমি নাৱৰীয়া আজি ছপৰীয়া

বানৰ বেগকে কৰিছেঁ। সাৰ

—ফন্-ফন্ কাটি আহিছোঁ ধাৰ ।

আহিব বিয়লি একাৰে ঢাকি

উৰিব নিশাৰ কলীয়া পাখি

খৰালি উৰুঙা পৰিব টটঙা

নাৱে দিব পানী, ভাঙিব ডাঁৰ

—নাই সি ভাৱনাৰ সময় আমাৰ ।

ডকা চাকনৈয়াত পৰেহি নাও

ঢোলোকে-ঢোলোকে পানীকে খাওঁ

(পুখু) চলে জাত জাত,—

ডেকাধনি গাত,

—উৰে যৌৱনৰ উলাহী পাল ;

বলিয়া বতাহ, বলিয়া ধাৰ

আহাৰ
১৮৩৯ শক

}

(৬১)

বৰষ সময় নাই,—

আৰু, শুবৰ সময় নাই !

(তোৰ),—দুৱাৰ মুখত দানৱে জয় ছন্দুভি বজায় ।

বৰি কিমান কানি-খোলাত,—

আলস্ত্ৰৰ চোঁচা-কোলাত

পৰি ভকত ভাই ?

কাল-টোপনি দিলেহি জগাই,

বুকুত উঠি জয়ডঙ্কা শতুৰে কোবাই ;

জগত জুৰি হৰা হৰি,—

লাগে হেঁচা ঠেলা

বিপদে তোক আগুৰিলে

কেউ ফালেদি বেৰা ;—

(এবাৰ) কাল গৰাসৰ পৰা

বক্ষা কৰ ঘৰ-বাৰী তোৰ, ভকত এই বেলা ।

এতিয়াও দোমোজাত,

অনিশ্চিত আশঙ্কাত

মুঢ়ৰ দৰে থাকিবিনে ভাগ্যকে ধিয়াই !

আহিন

১৮৫৫ শক

}

(৬২)

পুৰুষ-সিংহ   ন' যোৱান !
খোজে খোজে   উল্কা ফুটে
মেদিনী হয় কম্পমান ।
উগ্র-ধীৰ   ক্লান্ত-বীৰ
উন্নত-শিৰ মুক্ত-প্রাণ,
'উত্তীৰ্ণত জাগ্রত
প্রাপ্য বৰাণ্ নিবোধত'
বীৰ্য্য-ধাৰী   ব্রতাকাৰী
গব্বী ধীৰ শক্তিমান !
বীৰ ভোগ্যা বহুক্ষৰা
যোগ্য বলে শাসন কৰা
পৌৰুষ   দণ্ড ধৰা,—
শক্তৰ ভক্ত ভগৱান ।

---

(৬৩)

খোজে পতি   দোপে দোপে
আগবাড়ি যা—
ভাই, মূৰ ডাঙি চা—
ইফালে সিফালে   নেচাবি পাচফালে
সমঢ়ালে ডেকা ভাই
জাকে আগুৱা—
বান্ধ ভাঙি   মূৰ ডাঙি
যাবি ডেকা দল,
—সাহ আছে   ইচ্ছা আছে
গাত আছে বল ;
কিহলৈ কবি ভয়
মানিবি পবাজয় ?
জগত-বিজয়ী ভাই
ডেকা-বগুৱা ।

মাতৃ সেৱাৰ ভৱিষ্যতী

সমদলে জাগ জাগ

জীৱন যুজৰ মহা সম্বল

হিয়াৰ ভক্তি বাহুৰ বল

উল্লাসে ধৰণী টলেমল, বাজে দুন্দুভি ঢাক—

বলা ভাই সৱে বথী মহাবথী

কৰমৰ মহা-সমুদ্ৰ মথি—

জননী জন্মভূমিৰ প্ৰতি জীৱন বঢ়াই আগ,

আনিব লাগিব ভাগ—

শত আৱৰ্ত্তৰ প্ৰলয় ডাক

শত বজ্ৰৰ অনল আগ

শত দৈণ্যৰ দাৰুণ ক্ৰকুটি অমঙ্গল বাধা-হাক—

শত বিঘিনিৰ মাজেৰে হে বীৰ

বাঢ়িব লাগিব আগ

মাতৃ পূজাৰ শত সম্ভাৱ

আনিব লাগিব ভাগ—

আধোন }

১৯৪৮ শক }

(৬৫)

গগন জিনি উঠে প্ৰভুৰ পাণ্ডজন্মৰ সিংহনাদ
জগত জুৰি ঘোষি পুমু সত্য যুগৰ সুপ্ৰভাত ।

আমাবেহে বিলাই বিষাদ,
এলাহ নিদ্ৰা অৱসাদ,
মেলি নয়ন চোৱা ভুৱন, কৰ্ম্মী জগত শক্তিমান—
তিমিৰ ঠেলি উঠে বেলি জ্ঞানৰ প্ৰভা জ্যোতিৰ্ম্মান ।

সৱে স্বাধীন   সৱে হুষ্ট ;
আমিহে বেদনা ক্লিষ্ট
জীৰ্ণ হৃদয় জবাগ্ৰস্ত, দুৰ্ব্বল দেহ, ভগ্ন প্ৰাণ—
বিশ্বব্যাপি মহোৎসৱ নতুন শক্তি নতুন প্ৰাণ ।

ভাঙাহে মোহ, ভাঙা বান্ধোন,
এবা এলাহ কাতৰ কান্দোন,
জগত জিনি লোৱা মান গুচাই অভাৱ অভিমান ।

প্ৰতিধ্বনি

(৬৬)

ভয় ভীতি   কাক বোলে
নেজানো মুঠে—
বাইজৰ আল-ধৰা
আমি ডেকা লৰা,
মুখত বীৰৰ তেজ
জেউতি ফুটে—
পাচলৈ চাবলৈ নাই অভ্যাস,
সমদলে সমনীয়া মনত উলাহ,
সমাজৰ দুখ-খেদ
দূৰ কৰেঁ। ভেদাভেদ—
মাতৃৰ সেৱা-ব্ৰত
পালিছেঁ। নিতে ।

আহিন,   }
১৮৫৮ শক   }

. (৬৭)

জনম ভূমিৰ চৰণ-তলত জীৱন অৰপি ভাই
জাতীয় যুজৰ যোদ্ধা সকল বলা বলা আগুৱাই—

বাজিছে তোমাৰ বিজয়-ডকা
নকৰা অকণো দ্বিধা শকা
মহা পৰীক্ষাই মাতিব লাগিছে ববৰ সময় নাই ।

জলিব বিজুলী, হানিব অশনি
উঠিব ঝঞ্ঝা, প্ৰলয় অগনি
আগত তোমাৰ শৌৰ্য্য ধৈৰ্য্যৰ মহা পৰীক্ষাৰ ঠাই ।

বাখিব লাগিব দেৱৰ মন্দিৰ
গৰিমা কীৰ্ত্তি পুৰুষ পিতৃৰ
সকলো শত্ৰু বিঘিনি-দৈত্য জিনিব লাগিব ভাই ।

তোমাতে নিৰ্ভৰ কৰিছে দেশৰ
ভৱিষ্য ভাগ্য ফলাফল শেষৰ
স্বাধিকাৰৰ স্বৰ্গ অথবা চিৰ-দাসত্ব-দায় ।

প্রতিধ্বনি

(৬৮)

আপোন কর্তব্য শ্রমি

বলা সরে আগবাড়ি ;—

হৃদয়ত আছে শক্তি,

—সহায় আছে ভগরান ।

দূৰত বিগিকি বিগি

জিলিকে ভরিয়া খনি ;

উলাহে অন্তর জিনি,

উঠিছে আশার গান—

হৃদয়ত আছে শক্তি

সহায় আছে ভগরান ।

দীঘল দুর্গম বাট

বাধা বিন্ধি অসংখ্যাত ;—

দিবা প্রভু আশীর্বাদ,"

লভে' যেন লক্ষ্য স্থান—

হৃদয়ত আছে শক্তি

সহায় আছে ভগরান ॥

জেঠ, }
১৮৮২ শক }

(৬৯)

ঘাটত বহি হাত সাত্ৰটি বৰি কিমান চাই ?

—অনন্ত যে কৰ্ম-স্মৃতি আগেদি বৈ যায় ;—

হেৰ, বৰি কিমান চাই ?

খলক লাগে বিশ্বজগত

খলক লাগে পাৰ,

কেউফালে ঢৌ থোকি বাৰ্থো উঠে উজাৰ খাই ;—

হেৰ, বৰি কিমান চাই ?

আছেনেকি সময় আৰু ভাগৰ জিৰাবৰ ?

ধাৰত পাৰি দে নাও, বলেৰে গোৰ ধৰ ;—

গুণি গাঁথি থাকিবিনে ভাগ্যকে ধিয়াই ?

হেৰ, বৰি কিমান চাই ?

মুকলি হ'ল মৰা স্মৃতি খুলিল ধাৰৰ মুখ,

উৰি আহিল মুক্ত বতাহ, আহিল সত্য যুগ ;—

দীন দুখীয়া বুঢ়া-জৰা সৰেও দিলে উৰু—

আৰু বৰি কিমান চাই ?

ভাদ,

১৮৫১ শক

}

—

শুভক্ষণে আজি শুভ সন্মিলনে

ধৰা সমস্বৰে মঙ্গল-গান ;

উঠলি উঠিছে বিশ্ব মানৱ,

নবীন উলাহত নাচে প্ৰাণ ।

বঙালী জগত, বঙালী জীৱন,

মুক্ত আকাশ, মুক্ত পৱন,

শূণ্যত বৰষে, আশীষ কিৰণ,

স্বৰগত উঠে মিলন-গান !

মিলিছে! সকলে এৰি ভেদ-ভাৱ,

প্ৰাণে প্ৰাণে উঠে প্ৰাণৰ আৱাৰ,

একেটি কৰ্ম্ম, একেটি ধৰ্ম্ম,—

একে বাটে হওঁ আগুৱান ।

একে কৰ্ত্তব্য, একেটি লক্ষ্য,

ফুটে সৱাতে মনৰ ঐক্য ;

আজি শুভক্ষণে সৱে বঙ মনে

হওঁ এক-গাঁথা একেটি প্ৰাণ ।

(৭১)

আগ ৰাঢ়ি ভাই বলা সৰে,

—বাট জিবাবৰ সময় নাই ;—

আগত আছে বহু বিপদ

বাধা বিন্ধি অন্তৰায় ।

বিন্ধি আমাক দীন দুখীয়াক পদে পদে পায় ;

বিপদ আমাৰ পথৰ সঙ্গী, ফুৰে চেলু চাই ;—

তথাচ যুঁজ আহিম জিনি

দুৰ্ভাগ্যৰ ভেটা ভাঙি,—

পাচ পৰিবৰ কথা নাই,

বাট জিবাবৰ সকাম নাই ।

লগ্ন উকলি যান্ন,—

লগ্ন উকলি যান্ন,—

আক নো শোৱাব সময় তোমাৰ
আছে নে ডেকা ভাই ?

শতুৰে শিঙা বজায় ;—

ববানে টোপনি যাই

আগত বিশাল সমৰ ক্ষেত্ৰ—

—দুহাত সারটি চাই !

নহয় জীৱন কপৰ সপোন,—

(ই যে) কৰ্মৰ উতলা ধল,

জীৱন তোমাৰ মুক্তি-যুঁজৰ

শুদ্ধি-ব্ৰতৰ থল ;—

জীৱন তোমাৰ দীপক-বীণাৰ

মন্ত্ৰ-সাধন-গান,

সিদ্ধিৰ কাৰণে বন্ধু তোমাৰ

কৰিব লাগিব দান ।

কৰিব লাগিব দান,

দেশৰ কাৰণে দহৰ কাৰণে বন্ধু লাগিব দান ।

(৭৩)

শাস্তিৰে আই হাঁহি থাক, অলঙ্ঘ্য তোৰ বম্যপুৰ,
চিৰকাল উচ্চশিৰে, গৰবিনী মাতৃ মোৰ !

চিন্তা কি তোৰ, শৰুা কি—দুৰ্জয় যাৰ ক্ষত্ৰবীৰ ?
দৰ্পে যাৰ কঁপে ধৰা

কঁপে হিয়া আৰতিৰ
সন্তানৰ বীৰ ভক্ত
শিৰত থাকে মানে বস্ত্ৰ
শক্তি কাৰ, ভাঙে ই তোৰ দুৰ্ভেদ্য প্ৰাচীৰ ?

যুদ্ধ যাৰ ধূলা-খেলা, মৰণ সঙ্গী প্ৰিয়,
উল্লাসতে নাচে শোণিত
গৰ্জি উঠে জীৱ ;
নাজানে যি পৰাভৱ
স্বাধীন সন্তান সৱ,
বুৰঞ্জী জিলিকে যাৰ যশে শত শতাব্দীৰ ।

প্রতিধ্বনি

(৭৪)

মাঝে যোহা মাই এতিয়াও তোৰ জীর্ণ বীণাৰ গাত,

প্রতিধ্বনি শিখবে শিখবে আজিও উচ্ছ্বসিত ।

কোনটো সতেবে পুৰণি কাহিনী পাহৰি উদাসী হবি,—

কোনটো সতেনো নিজ্ঞানত বহি

চকুলো টুকিবি লাঞ্ছনা সহি ?

আজিও যে তোৰ ভাগ্য-আকাশত জ্বলন্ত গৌবর-ববি !

অতীত বুৰঞ্জী ক'ই কত শিলে চকু টোকে অধোমুখে ;

ধ্যান-মগ্ন গিৰি শিবে শিব তুলি

জীর্ণ মন্দিৰে গুণ গায় খুলি ;

পুৰণি জবণাই দুন্দুভি বজাই তোৰে যশস্তা ঘোষে ।

(আজি) শিবে শিবে বয় গ্রানি অভিমান তাপিত হৃদয় গলি ;—

ফুকাৰি শক্তি উগাৰি অনল

দগ্ধ হৃদয় কৰছে' শীতল ;

(তোৰ) উগ্রচণ্ডী মূৰ্ত্তি প্রৱল উঠক জগত জলি ।

বাৰিষাৰ ভীমনাদত মিলাই গৰজি দুনাই বাৰ,

উঠছে' যিদৰে বাখিলি এদিন

শবাই-শিলত যুগমীয়া চিন,—

সকলো গৌবর পদানত হয় সগৰ্বেষ যি মহিমাৰ ।

(৭৫)

মিলিছে। হৃষ্যে নবীন গৰ্ভে
জননী পূজাৰ যাত্ৰী,
বিদূৰি একাৰ ঘৃণা বিদ্বেষ
পুৱাল নিৰাশা বাত্ৰি ।
জিলিকি পূবত মেঘৰ মাজেৰে
আশাৰ সোণালী বেলি
সাম্য মৈত্ৰী মুকুতিৰ ধ্বজা
উৰিছে আঁচল মেলি ।
ঢালিছে অমিয়া ধাৰা,—
কিবা উলাহত পূণ্য ভাৱত
নিখিল আত্ম-হাৰা !
বলা উৎসৱত পূণ্য পৰৱত
আগুৱাই সৰে ভাতৃ ।

প্ৰতিধ্বনি

(৭৬)

কাহানি খন—

আই, কাহানি খন—

জিনিবি জীৱন-পণ ?

উত্তৰি সৰুট-সিদ্ধু জিনিবি জীৱন-পণ ?

গৰজে উশ্মি অলেখ বিঘিনি

সেই বুলি আই লবিনে জিৰণি

অ'মোৰ অসম ! বীৰ প্ৰসৱিনী

হবি নেকি আই আপোনঘাতিনী

দিবি ভৱিষ্য বিসৰ্জ্জন ?

দেশে দেশে আজি নৱ বিধান

স্বাৰ্থৰ হকে মহৎ অভিযান !

কিহেতু আই তই তেজিবি স্থান

টিৰ পাহৰণিত লবি শয়ন ?

উঠ আই জননী, সিংহবাহিনী

দানৱ-দৰ্প কৰি দমন ।

কুঞ্জত আই তোৰ ফুলিব ৰূপহী ফুল,

আকাশত আই তোৰ উদিব তৰাৰ থল

বতাহত উঠিব হৰষৰ বোল,—

হবি আই কাহানি নদন-বদনী,—

লভিবি আই তোৰ জগত-জননী

শীৰ্ষে ৰত্ন-সিংহাসন ?

আমোন, }
১৮৫৪ শক }

(৭৭)

জনম ভূমি   মাতৃ ভূমি
 তোমার হকে ধবিছো দেহ ;
 ভূমি যে আমার উতলা হিয়াব
 তেজেবে বোলোরা শুরনি দেশ !

তোমার প্রতিভা দিব্য পোহবে
 আপুনি মাতৃ ভূমি প্রপন্ন,
 তোমার প্রসাদে ভূমি প্রসন্ন,
 তোমার হাঁহিবে ধবণীৰ ধন্য
 সুন্দর চাকবেশ !

ওপজা কালতে তোমার কোলাতে
 শুনিলো যি ফাকি অগ্নি-বীণ,
 আজিও সি সুর নাই পবা জুব
 জনমতো মোব নাযাব জীণ ;
 —মাতৃ পূজার নহব শেষ !

জনম ভূমি মাতৃ ভূমি
 তোমার যশত আমার গর্ব—
 তোমার পূজাই আমার পর্ব—
 তোমার স্বার্থত আমার হর্ষ
 উথলিছে অনিমেঘ ।

প্ৰতিধ্বনি

(৭৮)

আই তোৰ মন্দিৰ-দুৱাৰত

মাতৃ-পূজাৰ যাত্ৰী সৰে মিলিছে উলাহত ।

—তোৰ, মন্দিৰ-দুৱাৰত !

(আজি) অপূৰ্ব কি পূৰ্ব দিন,

হিয়াত বাজে প্ৰেমৰ বীণ,

ভকতি-চকুলো জবে মুগ্ধ যত সন্তানৰ—

শান্তিময়ী শ্যামলী আইৰ নিবিড় আশ্ৰম

নীলগিৰি বেঢ়ি আছে মুনি-মনোৰম—

যতনে কোলাত পালি স্নেহ-মন্দাকিনী ঢালি—

আই মাতৃ জগদ্ধাত্ৰী আত্মশক্তি সন্তানৰ

(দিলি) প্ৰেম ভক্তি পৰাণত ।

আহাৰ,

১৮৪০ শক

}

(৭৯)

চিৰ যুগে হাঁহি-মুখে থাক আই মুখে তুলি শিৰ
নীল-শৈল-শিখৰিণী কামৰূপা ধৰিত্ৰীৰ !

ধনে ধানে পথাৰ ভৰা, ফলে ফুলে জলমল,
কলকণ্ঠে নিজৰ জৰে—হৃন্দ-ব্যাকুল স্নশীতল,
কুঞ্জ-বনৰ তন্দ্ৰা ভাঙি বিহগে গায় আৰতি
—গন্ধে গীতে ধূপে দীপে পূজে নিতে প্ৰকৃতি !

আজিও তোৰ বীণাৰ ধ্বনি দিগ্-দিগন্তে উল্লাসিত,—
তীৰ্থ আই মোৰ, ধিয়ান আই মোৰ,
স্বপ্ন আই মোৰ উদ্ভাসিত !
জিলিকিছে বুৰঞ্জীত তোৰ কত কীৰ্ত্তি কাহিনী,—
—গৰবিনী গিৰিবাণী যশ-পূণ্য-বাহিনী !

প্ৰতিশ্ৰুতি

(৮০)

জননী জনম ভূমিৰ ভক্ত দেশানুৰক্ত বীৰ

আহাঁহে জাতিৰ ভৱিষ্য-ভবসা তৰুণ মুক্তশিৰ ।

মিলিছে। হেপাহে যি মহা উদ্দেশে সোণালী ভৱিষ্য গুণি

জাতীয় আৱেশে দিছে উদগাই

একেটি ব্ৰতৰ ব্ৰতী সৱে ভাই

বলাহে উলাহে বেগে আগুৱাই স্বদেশ স্বজাতি বুজি !

মিলনত আজি আপোন পাহৰি কৰে। সৱে কোলাকুলি ;

জিলিকে আগত জাতীয় আশাৰ

নৱোজ্জ্বল ৰূপ,—নৱ সমাচাৰ ;

জাগে নৱ জাতি নৱ বিধানৰ নতুন পাতনি মেলি !

কত, নিচলা প্ৰজাই আশা পালি চাই আছে ভাই আমাল'কে ;

বিলাসৰ ইটি নোহে নিমগ্ন,

সন্তোষ নোহে ই মহা-মিলন,

কবিব লাগিব পণ আজীৱন দুখীয়া দেশৰ হকে ।

কাতি,
৬৮৪১ শক }

(৮১)

গীতি গন্ধ মৈত্ৰে ভৰা মুৰ্ত্তিমন্ত্ৰ স্বপ্নাৱেশ—

স্বৰ্গ আমাৰ বসুন্ধৰাৰ,—ধৰ্ম্য আমাৰ মায়াদেশ

চেনেহী মোৰ জন্ম-দেশ ।

ভৈয়াম ভূমি অৱক্ক ;

স্বপ্নপ্তিৰ মোহ-মুগ্ধ,

হিমব হেম মুকুট পিন্ধি শাবী শাবী নীলাচল,

বেঢ়ি আছে অমৰ-বাক্তিত আমাৰ নিজান কুঞ্জঘৰ ।

চৌৱৰ বিচে মলয় সমীৰ —

পুৰন্দৰে ধুৱায় শবীৰ—,

গুৰে নিশা জোনালোৱে পৰ দি থাকে নীৰৱে,

পুৱাই পুহু জগাই দিয়ে গীতৰ বোলে বিহগে ।

শিলে শিলে নুপুৰ বজাই

যুগ যুগান্তৰ বেথা জনাই

গহীন গুহাত নিবিড় বনৰ কন্ধ একাৰ নিচুকাই,

কত কোটা বন-বালাই গুঞ্জৰিছে সৰ্বদায় ।

নিটাল পথাৰ উঠে জিনি

দূৰৰ হেৰেলনি বিগি

হালে জালে নৈৰ কানত উলবনৰ ফুলাম পাগ

গৰখীয়াৰ পেপাধ্বনিত শুনি বিহু গীতৰ বাগ ।

দিনটো বেলি ৰথত চৰি

অন্তৰ্গৰিত পৰে ঢলি,

চ'ত,

১৮৩২ শক

}
}

বুকুৰ তেজৰ বস্তু লগাই বিচাৰি সন্ধিয়াৰ ঘৰ ;—

বিদায় মাগি দি যায় ৰাঁজি লুইতৰে ক'লা জলু॥

ৰাজিছে তোমাৰ অতীত লীলাৰ

বিনিকি আজিও গভীৰ গানটি

দিশে দিশে তযু উদ্ভাসিত—আদৰ্শৰ হেম-কান্তি ।

থাপিলে তোমাক অশোক-বিক্ৰম-হৰ্ষবৰ্দ্ধনে বিশ্ববাণী,
ব্যাস-বুদ্ধ-শঙ্কৰ-নানকে প্ৰচাৰিলে তযু মোক্ষ বাণী ;—
আজিও তোমাৰ গৰিমা-দীপ্তি বিশ্ব বিয়পি পৰিছে আই,
আজিও তোমাৰ মহান মহিমা মুগ্ধ মানৱে ৰইছে চাই ।

গন্ধ-বাকুল কানন তোমাৰ শস্য-প্ৰচুৰ শ্যামাঞ্চল,
কলনাদিনী তটিনী তোমাৰ দক্ষিণ মলয় সুশীতল ।
কিহৰ অভাৱ, কিহৰ ভাগৰ, কিহৰ দুখত হবা আতুৰ ?
ধনে ধানে আই মহত্বে মানে ধৰণীত নাই তোমাৰ তুল ।

সূৰ্যে পিঙ্কায় সোণৰ কিৰীটি হিম-গিৰিৰ শ্বেত শৃঙ্গে ;
চৰণ ধুৱায় বৰুণ-বালাই, আৰতি গায় নীল তৰঙ্গে ।
নানা উপচাবে প্ৰকৃতি সাদৰে সেৱিছে সততে ভাৰত মাতৃ,
পীড়িত জগত-তাৰণ হেতু সজাই তোমাক জগদ্ধাত্ৰী ।

— — —

(৮৩)

অসমা নিৰুপমা জননী—

অয়ি অলজ্বা-গিৰি দুৰ্গ-বাণী !

গিৰিমালা-বেষ্টিত দুৰ্জয়-দুৰ্গে

সগৰ্বে তুলি শিব কত যুগে-যুগে

শাসিছাঁ ধৰণী মুনি-মন-মোহিনী

সৌম্য-সুহাস্ত-বদনী ।

উচ্ছ্বসিত-পৱনা

আকুলিত-গগনা

জ্বলমল উজ্জ্বল শ্যামলাভৰণা ;

বনফুল-গন্ধা

তটিনী সুকণ্ঠা—

বদ্ধত ঘন বনানি ।

কণক উষালোকে আনন-দীপ্ত,

আকাশী শুধা নীৰে কলৈৱ-সিক্ত,

বসন্ত-হিল্লোলে উপবন বিশ্বল,

মোদিতা মধু-বজনী !

তুমি মহাতীৰ্থ

তুমি মোৰ স্বৰ্গ ;

তুমি মোৰ স্বপ্ন,

হৃদয়ৰ গৰ্ব

তুমি অন্নপূৰ্ণা

ধনে ধানে পূৰ্ণা

কৰুণাময়ী অয়ি জননী !

— — —

ঋণ তই কাহানি কৰিবি শোধ—

আইব চেনেহৰ ঋণ তই কাহানি

কৰিবিনো পৰিশোধ ?

ধৰুৱাৰ মুসুজে ধুন ধিতিঙালি

তুচ্ছ বিলাস আমোল আমোদ,

অন্ধ জড়তা গৃহ-বিৰোধ ;—

দিনে দিনে দিন কালে যায় লীন,

অবাবে জীৱন কাটে নিঃকিন,

জগতে যে ভাই ভাবিছে হীন,

বুলিছে ভিকল কানীয়া ধোদ !

✱

✱

✱

✱

থাই যি পাহৰে মাতৃৰ ঋণ

তাৰো মঙ্গল নাই, নাথাকে চিন !

—চিন তই ৰাখিব লাগিব তোৰ,

ৰণ তই জিনিব লাগিব যোধ,

ঋণ তই কৰিব লাগিব শোধ ।

আঘোন,

১৮৫৪ শক

}

(৮৫)

তোৰ চেনেহৰ স্নজিম ঝগ,
 তোৰ মৰমৰ বাখিম চিন ।
 শুনিছোঁ, মাতৃ !   আতুৰৰ মাতটি,—
 পৰ্বতে তৈয়ামে   গৃহস্থি-আশ্রমে
 বাজিল বিয়াকুল মুকুতিৰ বীণ ;
 অন্ধ-জড়তা   তুচ্ছ বিৰোধ
 দৈন্ত-হীনতা খল,
 সকলো পেলাই তল
 মাতৃ-স্নেহৰ   বিৰাট বিপুল
 উপছি আহিল ধল ;
 কৰিছে ব্যৰ্থ   ক্ষুদ্ৰ স্বার্থ,—
 অসুয়া অনর্থ গৈছে জীণ,
 যত আৰম্ভ হইছে লীন ।

(৮৬)

গৌৰৱ-বাহিনী পুণ্য প্ৰবাহিনী

ভূৱন বিমোহিনী ৰাণী

নমো ভাৰত, ভূৱন-ৰাণী !

তুষাৰাচ্ছন্ন হেমগিৰি দূৰ্গে

তুচ্ছি মহাকাল যুগ-দুৰ্যোগে

উৰোৱা জয়ধ্বজা বিপ্লৱে সন্তোষে প্ৰচাৰি মৰ্ম্ম-বাণী,

ত্ৰিজগত-পূজিতা ৰাণী !

বক্ষ-বিগলিতা গোদাবৰী-গঙ্গা

প্ৰেম-পয়োধৰা পুণ্য-তৰঙ্গা,

সুৱৰ্ণ-মণ্ডিত স্নেহ-বিকম্পিত প্ৰসাৰি অঞ্চল খানি,

অনন্ত ধন-ধান বিতৰা জগত জুৰি, বিপুল-বৈভৱ-ৰাণী ।

চুম্বি চৰণ-তল সমুদ্ৰ কল-কল

চৌদিশে যশোগীতি নৰ্ত্তন অবিৰল,

সুবাসিত চঞ্চল সমীৰণ-হিল্লোল-আলোড়িত দিগন্ত খানি,—

হে প্ৰতিভাময়ী ! হে গৰিমাময়ী ! হে মহিমাময়ী ৰাণী !!

(৮৭)

ভূমি যে মোৰ মহাতীৰ্থ

বাজে ই স্তব্ধ অহৰ্নিশি,—

জননী মোৰ জন্মভূমি স্বৰ্গাদপি গৰীয়সী !

দূৰ-দিগন্ত ভবা তোমাৰ

কত নীলা, কত গান !

কিহৰ হৃৎকত দৌৱাবা শিব,—

কিহৰ শোকত হবা ম্লান ?

প্ৰাগ্জ্যোতিষৰ কিৰণময়ী জিলিকিছে গৰিমা

কাম্য ভূমি কামৰূপ।

চিৰ-দীপ্ত মহিমা—

চিৰ-স্নিগ্ধ স্মৃষা

চেনেহী আই অসমা !

উচ্চ তোমাৰ শৈল শিখৰ,

মূৰ্ত্ত মাকত, মুক্তাকাশ !

কিহৰ হৃৎকত দৌৱাবা শিব,

কিহৰ শোকত হবা ভ্ৰাস ?

দীন হীনা হলেও মোৰ, চিৰ তীব্ৰ প্ৰেৰণা

ভূমি যে মোৰ, অগ্নি-বীণা

চিৰোত্তপ্ত চেতনা,—

কৰুণ মৰ্ম্ম-বেদনা,—

চেনেহী আই অসমা !

ভাদ, }
১৮৪৮ শক }

প্ৰতিধ্বনি

(৮৮)

পৰশি তোমাৰ কমল পাৰ

বন্ধন-মুক্ত বিশ্ব তোমাৰ পৰশি কমল পাৰ ;

নমো নমো জননী পতিত-পারনৌ

জগত-তাৰিণী মাও ।

শিতানৰে পৰা হিমাচলে ঢালে অনন্ত আকাশী অমিয়া-ধাৰ ;

অসংখ্য গিৰিজাই উকলি বজাই ডিঙিত পিঙ্কায় হীৰাৰ হাৰ ।

বছৰি বৰ্ষাই দিয়েহি ধুৱাই আতপ-তপ্ত তোমাৰে গা

হৰিতাৰ্চলত চোঁৱৰ বিহি যায় গোন্ধতে বিভোল বহাগী বা ।

বনে বনে জিনি উঠে অবিৰল আকুল উল্লাস-প্ৰীতি

গিৰি গুহা ভৰি তোমাৰে গভীৰ পুলক-স্পন্দন-গীতি

অতীতে দূৰে তযু উজ্জ্বল স্মৃতি ঘেৰি সুন্দৰ জ্যোতি পৰকাশ,

যুগ-যুগান্তৰে জিলিকি আছে তযু মহিমাশ্ৰিত ইতিহাস ।

তোমাৰ অগ্নে পালিত ভুবন, দানত জগত মুগ্ধ,

তোমাৰ কৰুণাত আৰ্দ্ৰ ধৰা, মহদে বিশ্ব মুক্ত !

জনমে জনমে তোমাৰ পদধূলিত মৰি যেন মিলি যাওঁ ;

জনমে জনমে তোমাৰ কোলাত যেন ঘূৰি ঘূৰি জনম পাওঁ ॥

আহিন, }
১৮৪৮ শক }

(৮৯)

লুইত আমাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ,—

আমাৰ শিবৰ মণিকুট,—

লুইত আমাৰ উপত্যকাৰ

ছোৱাৰ-বক্ষী দেৱদূত ।

আমাৰ তীৰ্থ পুণ্য-তীৰ,

আমাৰ চিৰ শাস্তি-নীড়,

জীৱন-বীণাৰ সুবৰ আধাৰ,

সঙ্গীত আমাৰ দ্ৰৱীভূত ।

মুকুতিৰ সিংহ-দ্বাৰ,

উল্লাসৰ জয়-ছন্দাৰ,

আমাৰ হৰ্ষ প্ৰীতিৰ উৎস,

সঞ্জীৱনী মন্ত্ৰ-পুত ।

আমাৰ নিপুণ খনিকৰ ;

নিত্য-নৱ-সৌষ্ঠৱৰ

আমাৰ গৰ্ব গোবৰৱ

চিত্ৰ-পট অদভূত !

গহীন গিৰি-উপত্যকাৰ তীৰ্থ মোৰ পৰ্বতীয়া
দেৱতাৰ লীলা-ভূমি কল্পনাৰ কবি-প্ৰিয়া

যি দিনা হল কিৰণময়

প্ৰাগ্জ্যোতিষৰ অভ্যুদয়

হিমাদ্ৰি-কোলাত পিকি মেঘাস্বৰী মেথলা

সিদিন ধৰি জগত-জিনা জননী মোৰ উজ্জ্বলা ;—

মৰকতৰ শ্ৰামল গিৰি

হৰিত-পথাৰ ধলে বেঢ়ি

কুঁৱলীৰে আলফুল

পাটৰ আঁচল উৰি

ব'দ-কাচলিত ইন্দ্ৰ-ধনুৰ বঙিন কক্ষা তুলি ;—

তটিনী গল বুকু জুৰাই

—জোনালীয়ে গা ধুৱাই

—দিগ্-বধূৱে নিজান কোণত প্ৰভাতী গীত গাই,

ভাস্কৰে কণক-ৰাগে দিলেহি জগাই ;—

টিঙে টিঙে ধৱল মঠৰ

কলচী চৰিল সোণৰ

আকাশ-বস্ত্ৰ লগালে য'ত নিতে ইন্দু-অৰুণে

ফুল-ৰেণুৰ অঞ্জলি দি আৰতি গায় পৱনে।

—

(৯১)

আগত আজি তৰ অতিথি অভিনৱ

মন্দিৰ-দুৱাৰে, মাতৃ !

জাগত আজি তৰ কাণ্ডাৰী মাধৱ,

—মিলিত যত দূৰ-যাত্ৰী ।

আজি মহাপৰৱৰ অপূৰ্ব পয়োভৰ ! উল্লাস-গীতি ঘনে বাজে,

মঙ্গল-আৰতি বাজে দূৰ-সুৰ-পুৰে

বাজে পাঞ্চজন্য বিপুল ভীম-সুৰে

উজ্জ্বল উঠে জ্বলি ভৱিষ্য লক্ষ্য সূদূৰে সূন্দৰ সাজে ।

বিশ্ব বিয়পি যায় কৰ্ম্মৰ কলৱৰ ; কিহেতু নীৰৱে নত হবি ?

আত্মপ্ৰচাৰ হেতু জাগে শত কোটি

সত্য প্ৰকাশি উঠে ধৰ্ম্মৰ জ্যোতি,

কিহেতু তিমিৰে পৰি নয়ন মুদিবি আই ?

আজিও তোৰ জ্বলে ভাগ্য-ৰবি !

পূৰ্ণি গোবৰ স্মৰি বিজয়-কেতন ধৰি হোৱা বীৰ সৱে আগুৱান

নতুন যুগৰ নৱ বাৰতা সূচাই আজি

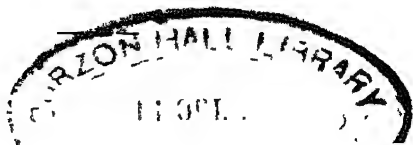
উদিছে নৱ-ৰবি কিৰণে জগত ৰাজি ;—

পৰিহৰি উদাসীন আলস্য ভাৱ হীন ৰাখা বীৰ জাতিৰ সন্মান ।

(৯২)

হৰ্ষ উৰ্দ্ধে   উৰ নিছান
—মুক্তিৰ নৱ অভিযান !
আত্মাৰ উন্মেষ   জীৱৰ স্পৃহা
হিয়াৰ স্পন্দন   উদ্ব্বেগ তৃষা
দীপ্তিময়ী   অগ্নি শিখা
শীৰ্ষে তুলি লেলিহান—
    উৰ নিছান !
গোৰৰ গৰ্বে   উৎসৱ পৰ্বে
    সঞ্চাৰ চিন্তে নবীন প্ৰাণ.
প্ৰাণ-প্ৰতিষ্ঠাৰ   বিপুল চেষ্টা—
    মুক্তিৰ নৱ
    অভিযান—
    উৰ নিছান !

আষোন,
১৮৫৭ শক }

পৰিশিষ্ট

বৰ্ণানুক্রমে গীতৰ সূচী—

		পৃষ্ঠা
১। অন্তৰতে আসন পাৰি থৈছোঁ	...	৪৯
২। অসমা নিকপমা জননী	...	৮৩
৩। আই তোৰ মন্দিৰ দুৱাৰত	...	৭৮
৪। আকাশতে মাৰে উকি	...	৯
৫। আগত আজি তব অতিথি অভিনৱ	...	৯১
৬। আগ বাঢ়ি ভাই বলা সৱে	...	৭১
৭। আজিও বাজেনে সেইটি স্মৰ	...	৫২
৮। আপোন কৰ্তব্য ধৰি	...	৬৮
৯। আমাৰ হাঁহি ধেমালি	...	২১
১০। আমি উঠন ডেকা	...	৫৫
১১। আসন দিছোঁ তোমাক প্ৰভু	...	৫০
১২। আহ পথি আহ	...	১০
১৩। আহি পালে বঙৰ সখি	...	২
১৪। উজলি উদয় গিৰি	...	৪৬
১৫। ওপৰে মেঘাধৰ	...	৩৩
১৬। ওলাই আহা লগৰী	...	৩০
১৭। ঞ্জ তই কাহানি কৰিবি শোধ	...	৮৪
১৮। কপিলী আই ভৰিলি	..	২৭
১৯। কৰ পৰা যে মাতটি দিছা	...	৪৪
২০। কাৰ পূজালৈ খপিছিলিহি	...	৩৪

পৰিচিষ্ট

	পৃষ্ঠা
২১। কাহানিখন আই কাহানিখন	... ৭৬
২২। কুল কুল কবি শীতল জুৰি	... ৩৬
২৩। খোজে পতি দোপে দোপে	... ৬৩
২৪। গগন জিনি উঠে প্ৰভুৰ	... ৬৫
২৫। গহীন গিৰি উপত্যকাৰ	... ২০
২৬। গীতি গন্ধ স্নেহে ভৰা	... ৮১
২৭। গোবৰ বাহিনী পুণ্য প্ৰবাহিনী	... ৮৬
২৮। ঘাটত বহি হাত সাৱটি	... ৬২
২৯। চিৰ যুগে হাঁহি মুখে থাক আই স্নেহে	... ৭২
৩০। চেনেহী মোৰ মাতৃ ভাষা	... ১
৩১। জননী জনম ভূমিৰ ভক্ত	... ৮০
৩২। জনম-ভূমি মাতৃ ভূমি	... ৭৭
৩৩। জনম ভূমিৰ চৰণ তলত	... ৬৭
৩৪। জলক লাগে লুইতৰ পাৰ	... ১৫
৩৫। জীয়াই ৰব লাগে বদি	... ৫২
৩৬। জুপ জুপ বৰষুণ পৰে কি পৰে	... ৬
৩৭। টো আহ নাচি নাচি	... ১৫
৩৮। ভূমি যে মোৰ মহাতীৰ্থ	... ৮
৩৯। তোৰ চেনেহৰ সৃষ্টিৰ ঋণ	... ৮৫
৪০। দিখৌ নৈৰ পাৰতে জৰি গছৰ ডালতে	... ৩৮
৪১। দেখা যে মই পালো তোমাক	... ৫১
৪২। দে বৰষুণ দে	... ২১
৪৩। দেৱাসী লুইতৰ ভোগালী ভৈয়ামব	... ৫৩
৪৪। ধাননিতৈ নাচন মানি	... ১১

পৰিশিষ্ট

	পৃষ্ঠা
৪৫। নাই শুনা যই তোমাৰ বাণী	৫৬
৪৬। ফুকুৰো তোমাক খেদি	৪৫
৪৭। পহুলিতে আজি পুৱা কোনে মাতে	২০
৪৮। পৰশি তোমাৰ কমল পায়	৮৮
৪৯। পৰ্ব্বতীয়া হাবি লবে চৰে	২৬
৫০। পলাশ বনত লাগিল উছয়	১৫
৫১। পুৰুষ সিংহ ন-যোৱান	৬২
৫২। বতৰে গোমাগুমি ডাৱৰে জুমা জুমি	৫২
৫৩। বনৰীয়া মাঠেলতা	৪০
৫৪। বৰাগী গীত গা টোকাৰী লৈ	৩৭
৫৫। বহাগী বলীয়া বতাহ মতলীয়া	১৩
৫৬। বাজিছে তোমাৰ অতীত লীলাৰ	৮২
৫৭। বিপ্লি আমাৰ খোজে খোজে	৫৮
৫৮। ভৰলু উতলা হল	১২
৫৯। ভৰি নাই মূৰ নাই নাই নিষ্ঠতা	৫
৬০। ভয় ভীতি কাক বোলে	৬৬
৬১। ভুমুকি মাৰিলেহি	৩১
৬২। মাতৃ সেৱাৰ ব্ৰতাচাৰী	৬৪
৬৩। মাঠে লতাৰ মধু বনত	২৯
৬৪। মাৰিবি বঠা মাৰিবি ডাৰ	৬৭
৬৫। মাৰ যোৱা নাই এতিয়াও	৭৪
৬৬। মিলিছে। হৰষে নবীন গৰবে	৭৫
৬৭। মুকুট পিন্ধি সূৰ্য্য কৌৱৰ	৩
৬৮। মোৰে গোঁসাই ঘৰত	৪৩

পৰিশিষ্ট

	পৃষ্ঠা
৬৯। বদ কাঁচলি জিলিমিলি	২৩
৭০। ববৰ সময় নাই	৬১
৭১। বমক জমক নানা বৰণ	২৪
৭২। লগ্ন উকলি যায়	৭২
৭৩। লুইত আমাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ	৮৯
৭৪। লৌহিত্য পুত্ৰ সলিল	৪৭
৭৫। শান্তিৰে আই হাঁহি থক	৭৩
৭৬। শিৰত আদৰি লগু বাঁজুল চৰণ	৪৮
৭৭। শুন শুন আহে কোন	১৬
৭৮। শুভ ক্ষণে আজি শুভ সম্মিলনে	৭০
৭৯। শেৱালী ফুলৰ কবলি লৈ	৪১
৮০। সখাৰ সতে বহে সখী	৩২
৮১। সবাহ খাই ঘূৰিলা পখিলা বাই	৪
৮২। সবগৰ জোন বাই	৮
৮৩। সবগৰে জিকিমিকি অ'সোণতৰা	১৯
৮৪। সাজি কাঁচি আজি লুইত ডাঙৰীয়া	২২
৮৫। সিংহ মুকলি হল	৫৪
৮৬। সুনীল অনন্ত নীৰ	৫৭
৮৭। স্বৰূপ দিনকাবে ভাগবি পৰিলে	৩৫
৮৮। স্বৰূপ দেউ বঙা মুৰা	৭
৮৯। স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰা, অ' লম্বাই ভৰা	৩৯
৯০। হৰ্ষে উৰ্দ্ধে উৰ নিছান	৯২
৯১। হলি কি তই উটুৱা মলয় পুতলি	১৮
৯২। হাবিতেনো কান্দিছিলি	২৫